

ISTRAŽIVANJE

O PERCEPCIJI I STAVOVIMA
ROMSKE POPULACIJE
O TRGOVINI LJUDIMA

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Udruga
"Zemlja djece u BiH"

Impressum

Izdavač:

Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“ grada Tuzla

Za izdavača:

Indira Bajramović

Autorica:

Mirsada Bajramović

Štampa:

„OFF-SET“ štamparija Tuzla

Tiraž:

Elektronska verzija

Udruženje žena Romkinja „Bolja budućnost“ grada Tuzla, 2023. godina

Sva prava zadržana

Kontakt:

Hadži Hasan age Pašića bb, 75000 Tuzla, BiH

Telefon/fax: +387 35 298 001

E-mail: info@bolja-buducnost.org

Facebook: [boljabuducnost.1](https://www.facebook.com/boljabuducnost.1)

Instagram: [bolja_buducnost](https://www.instagram.com/bolja_buducnost)

Twitter: [Boljabuducnost1](https://twitter.com/Boljabuducnost1)

Avgust, 2024.

ZAHVALNOST

Udruženje žena Romkinja "Bolja budućnost" grada Tuzla izražava iskrenu zahvalnost medijatoricama u zajednicama: Zemini Vehabović (Kakanj), Ermini Bošković (Sanski Most), Aldini Nezić (Donji Vakuf) i Emri Osmanović (Travnik), za njihovu predanost i profesionalizam u sprovođenju istraživanja u četiri lokalne romske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Posebno hvala svim Romima i Romkinjama koji su učestvovali kao dio reprezentativnog uzorka u ovom istraživanju, dali neprocjenjiv doprinos kroz anketiranje i pomogli u sagledavanju stavova romske populacije o njihovoj ranjivosti na trgovinu ljudima. Njihov doprinos bio je ključan za definiranje konkretnih preporuka i intervencija za unapređenje situacije.

Ovaj zadatak ne bismo mogli realizirati bez ukazanog povjerenja i podrške Programa podrške zaštiti ljudskih prava USAID/INSPIRE. Iskreno se zahvaljujemo na tome.

Publikacija je objavljena uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID). Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Udruženja žena Romkinja „Bolja budućnost“ grada Tuzla i nužno ne odražava stavove USAID-a niti Vlade Sjedinjenih Američkih Država.

SADRŽAJ

1. UVOD	6
1.1. Pozadina i kontekst istraživanja	6
1.2. Ciljevi istraživanja	7
2. METODOLOGIJA	8
2.1. Istraživački dizajn	8
2.2. Karakteristike istraživanih lokacija	8
2.3. Proces prikupljanja podataka	10
2.4. Analiza podataka	10
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	11
3.1. Sociodemografski podaci	11
3.2. Svijest o trgovini ljudima u romskoj zajednici	12
3.2.1. Percepcija i prepoznavanje oblika trgovine ljudima	14
3.2.2. Percepcija i prisutnost trgovine ljudima u romskim zajednicama	17
3.3. Faktori ranjivosti za žrtve trgovine ljudima u romskim zajednicama	18
3.3.1. Ključni uzroci trgovine ljudima u romskoj zajednici	18
3.3.2. Izloženost Roma rizicima od trgovine ljudima u odnosu na druge zajednice	19
3.3.3. Osjetljive grupe pod rizikom od trgovine ljudima	21
3.4. Stavovi romske populacije o različitim oblicima trgovine ljudima	24
3.4.1. Percepcija problema prosjačenja djece u romskim zajednicama	24
3.4.2. Percepcija prisilnog prosjačenja djece i žena oblika trgovine ljudima	25
3.4.3. Percepcija dječjih brakova u romskim zajednicama	27
3.4.4. Prisutnost sakupljanja sekundarnih sirovina među djecom u romskim zajednicama	28
3.4.5. Učestalost prikupljanja sekundarnih sirovina među romskom djecom	29
3.4.6. Uzroci učešće djece u sakupljanju sekundarnih sirovina	30
3.5. Prijavljivanje slučajeva trgovine ljudima	31
3.5.1. Spremnost članova romske zajednice na prijavljivanje slučajeva trgovine ljudima	31
3.5.2. Razlozi za neprijavljivanje slučajeva trgovine ljudima od strane članova zajednice	32
3.5.3. Spremnost ispitanika na prijavu slučajeva trgovine ljudima	33
3.5.4. Preferirani kanali za prijavu trgovine djecom	33
3.5.5. Efikasnost policije i centra za socijalni rad u postupanju po prijavama trgovine ljudima	33
3.5.6. Ključne aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima u romskim zajednicama	34
4. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	35
4.1. Zaključak	35
4.2. Preporuke	36

1. UVOD

1.1. Pozadina i kontekst istraživanja

Trgovina ljudima predstavlja jedan od najokrutnijih oblika kršenja ljudskih prava, sa dalekosežnim fizičkim, psihološkim i socijalnim posljedicama po žrtve. Ovaj globalni fenomen duboko je povezan sa složenim društvenim, ekonomskim i političkim izazovima, koji oblikuju zajednice širom svijeta, uključujući i romsku populaciju. Bosna i Hercegovina, koja se suočava sa tranzicijskim poteškoćama i socioekonomskim izazovima, također nije imuna na problem trgovine ljudima. Iako su poduzete brojne inicijative i strategije za suzbijanje ovog fenomena, percepcije i stavovi romske zajednice o specifičnim oblicima trgovine ljudima, posebno u vezi sa zloupotrebom djece, ostaju nedovoljno istraženi.

Romi su najbrojnija od 17 nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Prema popisu stanovništva u BiH iz 1991., svega oko 8.000 stanovnika izjasnilo kao Romi. Međutim, prema podacima nevladinih organizacija, u BiH živi između 50.000 i 70.000 Roma. Romska populacija u Bosni i Hercegovini suočava se s višestrukim oblicima diskriminacije i socijalne isključenosti, što je čini posebno ranjivom na različite oblike trgovine ljudima. Ekonomska nestabilnost, ograničen pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama, kao i očuvanje određenih socijalnih i kulturnih normi unutar zajednice, povećavaju rizik od eksploatacije djece. Statistika zapošljavanja pokazuje da samo 2% Roma ima zaposlenje, što dodatno doprinosi njihovoj ranjivosti. U takvom kontekstu, ključno je razumjeti unutrašnje stavove i vjerovanja koja oblikuju percepciju romske populacije o eksploataciji djece i trgovini ljudima.

Podaci Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine pokazuju da je u period od 2020. do 2023. godine identificirana 201 potencijala žrtva trgovine ljudima, od koji je 141 maloljetna. Zabilježen je porast identifikovanih žrtava iz romske zajednice. Međutim, prema Izveštaju o trgovini ljudima za Bosnu i Hercegovinu Državnog sekretarijata SAD-a objavljenom 2024. godine, ističe se da vlasti često ne istražuju slučajeve potencijalnog prisilnog prosjačenja djece i radne eksploatacije unutar ove populacije, opravdavajući ih tradicionalnim kulturnim običajima. Djeca se često vraćaju porodicama, čak i kada postoje indikacije da su roditelji uključeni u njihovu eksploataciju. Ovakav pristup ukazuje na potrebu za dubljim razumijevanjem i rješavanjem složenosti ovih problema unutar samih zajednica.¹

Međunarodne organizacije preporučuju jačanje kapaciteta relevantnih institucija i profesionalaca, uključujući socijalne radnike, policijske službenike i tužioce, kako bi se unaprijedila efikasnost u prepoznavanju i pravilnoj kvalifikaciji različitih oblika eksploatacije djece unutar romske populacije. Također, poseban značaj pridaje se uključivanju lokalnih lidera iz romske zajednice u procese donošenja odluka i implementacije mjera za borbu protiv trgovine ljudima.

Iako postoje strategijame i politikame koje prepoznaju Rome kao jednu od najranjivijih skupina kada je riječ o trgovini ljudima, praktična primjena ovih mjera često ne donosi značajnija poboljšanja na terenu. Društvena percepcija

¹ U.S. Department of State, 2024 Trafficking in Persons Report: Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://www.state.gov/reports/2024-trafficking-in-persons-report/bosnia-and-herzegovina/>

i ukorijenjeni stereotipi o romskoj zajednici doprinose zanemarivanju i normalizaciji određenih oblika eksploatacije, što dodatno otežava njihovo suzbijanje. Razumijevanje unutrašnjih stavova i percepcija romske populacije ključno je za osmišljavanje efektivnijih i održivih rješenja koja će odgovoriti na specifične potrebe i izazove s kojima se ova zajednica suočava.

Ovo istraživanje, realizovano u okviru projekta *Jačanje romskih nevladinih organizacija u prevenciji i borbi protiv trgovine ljudima*, podržano kroz Program zaštite ljudskih prava USAID/INSPIRE, ima za cilj popuniti postojeću prazninu u literaturi pružanjem detaljnog uvida u percepcije i stavove romske populacije prema različitim oblicima trgovine ljudima koji pogađaju djecu. Korištenjem kvalitativnih istraživačkih metoda, uključujući anketiranje Roma i Romkinja unutar četiri lokalne romske zajednice u Bosni i Hercegovini, nastojali smo razumjeti dublje društvene, kulturne i ekonomske faktore koji oblikuju ove percepcije. Ovakav pristup omogućava razvoj ciljanih i kontekstualno relevantnih intervencija osjetljivih na specifičnosti i potrebe romske zajednice.

Sprovođenje ovog istraživanja ne bi bilo moguće bez aktivne saradnje i podrške lokalnih anketara iz romske zajednice, čija je uloga bila ključna u izgradnji povjerenja i pristupu zajednicama. Njihov doprinos bio je od suštinske važnosti za osiguranje autentičnosti i vjerodostojnosti prikupljenih podataka.

Očekujemo da će rezultati ovog istraživanja pružiti vrijedne uvide koji će informisati kreatore politika, stručnjake i organizacije civilnog društva u njihovim naporima da razviju efikasnije strategije za prevenciju i suzbijanje trgovine ljudima unutar romske populacije. Nadalje, nadamo se da će ovo istraživanje poslužiti kao osnova za buduće studije i inicijative koje će produbljivati razumijevanje i baviti se ovim ključnim pitanjima u kontekstu Bosne i Hercegovine i šire.

1.2. Ciljevi istraživanja

Ovaj izveštaj predstavlja rezultat terenskog istraživanja, koje je imalo za cilj:

- Sistematsko prikupljanje i analizu stavova, uvjerenja, te socio-ekonomskih i kulturnih konteksta među pripadnicima romske zajednice u vezi sa specifičnim oblicima trgovine djecom i njihovim prisustvom unutar ovih zajednica.
- Identifikaciju specifičnih faktora ranjivosti unutar romske populacije, koji direktno utiču na prisutnost i perpetuiranje različitih oblika eksploatacije, posebno u kontekstu dječijeg rada, prisilnog prosjačenja i ugovorenih maloljetničkih brakova.
- Predlaganje ciljanih intervencija koje proizlaze iz detaljnog razumijevanja lokalnih specifičnosti i uslova unutar romskih zajednica, uz sagledavanje šireg konteksta i opštih trendova trgovine ljudima. Ove intervencije imaju za cilj formulisanje preporuka koje će efikasno adresirati i suzbijati najzastupljenije oblike eksploatacije, kao što su dječiji rad, prisilno prosjačenje i ugovoreni maloljetnički brakovi, pri čemu se uzimaju u obzir specifični izazovi i potrebe svake od ispitivanih zajednica.

2. METODOLOGIJA

2.1. Istraživački dizajn

U skladu s osnovnim ciljevima projekta, pristup rješavanju problema specifičnih oblika trgovine ljudima unutar romske populacije u ovom izvještaju temelji se na načelima kvalitativne metodologije istraživanja. Ova metodologija odabrana je s ciljem da omogući dublje razumijevanje stavova, mišljenja i motiva ispitanika. Za ovu svrhu, razvijen je strukturirani upitnik koji je podijeljen u četiri ključne tematske oblasti: (1) poznavanje fenomena trgovine ljudima, (2) faktori rizika povezani s trgovinom ljudima, (3) stavovi prema specifičnim oblicima eksploatacije djece, te (4) poznavanje i korištenje postojećih mehanizama za prijavljivanje trgovine ljudima. Uvodni segment upitnika obuhvatao je pitanja vezana za sociodemografske podatke ispitanika.

Istraživanje je provedeno na četiri različite lokacije u Bosni i Hercegovini: Kakanj, Travnik, Donji Vakuf i Sanski Most, uključujući i okolne općine Bosanska Krupa, Ključ i Bihać. Prilikom odabira zajednica, posebna pažnja posvećena je geografskoj raznolikosti, procjeni prisutnosti određenih oblika trgovine djecom na svakoj lokaciji te procjeni izvodljivosti budućih intervencija u skladu s postojećim programskim resursima usmjerenim na problematiku eksploatacije djece.

Važno je istaći da se uzorkovane romske zajednice nalaze u općinama gdje su nedavno uspostavljeni formalni referalni mehanizmi za prevenciju i postupanje u slučajevima prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece (Sanski Most, Travnik i Donji Vakuf), ili su trenutno u procesu razvoja takvih mehanizama (Kakanj). Također, kroz projektne aktivnosti, u nekim od ovih lokalnih zajednica, planirano je uspostavljanje lokalnih multisektorskih Mobilnih timova za identifikaciju potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Rezultati ovog istraživanja trebaju poslužiti novouspostavljenim referalnim mehanizmima kao vrijedna osnova za planiranje konkretnih preventivnih aktivnosti i intervencija unutar romskih zajednica, temeljenih na prikupljenim dokazima.

2.2. Karakteristike istraživanjih lokacija

Travnik je općina smještena u Srednjobosanskom kantonu. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine u ovoj općini živi 53.482 stanovnika, od čega se 210 osoba izjasnilo kao Romi. Ipak, nezvanični podaci romskih nevladinih organizacija ukazuju na to da na području ove općine živi oko 120 romskih porodica sa približno 450 članova.

Mapa 1. Lokacije istraživanja

Većina romskog stanovništva nastanjena je u odvojenim dijelovima naselja (mahalama), dok manji broj njih živi u gradskom jezgru, gdje je prisutno većinsko stanovništvo. Prema informacijama dobijenim od ispitanika, veoma mali procenat Roma je zaposlen, a njihov ekonomski položaj uglavnom zavisi od različitih vrsta socijalnih davanja. Čest je i slučaj „odlaska na azil“, odnosno prakse traženja azila u razvijenim državama zapadne Evrope.

Kakanj je općina u centralnoj Bosni i administrativno pripada Zeničko-dobojskom kantonu u Federaciji BiH. Prema posljednjem popisu, u Kakanju živi 37.441 stanovnika, od kojih se 851 (2,27%) izjasnio kao Romi. Prema procjenama lokalnih romskih organizacija, na području općine Kakanj živi oko 300 romskih porodica sa otprilike 2.160 članova. Ovaj broj varira zbog sve češće sezone migracije romskog stanovništva u zemlje Evropske unije. Romske porodice raspoređene su u više zajednica, pri čemu je najveća zajednica Varda, dok postoje i manje zajednice kao što su Autobuska stanica, Željeznička stanica, Prapratnica i Malješ. Romi su na području općine Kakanj najbrojnija, ali socijalno najugroženija nacionalna manjina.²

Donji Vakuf je općina koja se nalazi u Srednjobosanskom kantonu i broji ukupno 13.985 stanovnika. Prema nezvaničnim podacima romskih udruženja iz ovog kantona, najveći broj Roma u kantonu živi upravo na području Općine Donji Vakuf. Procjenjuje se da u ovoj lokalnoj zajednici živi 178 porodica sa oko 500 do 550 članova, pri čemu je najveći broj nastanjen u naseljima Potok i Kamenjača

Sanski Most je općina koja administrativno pripada Unsko-sanskom kantonu. Prema procjenama romskog nevladinog sektora, u ovom kantonu živi između 2.000 i 2.200 Roma, od toga najviše u općini Bihać, gdje ih ima oko 700 Roma. U Sanskom Mostu se samo nekoliko porodica izjašnjava kao Romi. Značajan broj Roma nastanjen je i na području Bosanske Krupe i Ključa. Na osnovu terenskog uvida i razgovora sa ispitanicima, može se zaključiti da je stvarni broj Roma u ovom području značajno veći. Prema njihovim iskazima, veliki broj Roma pribjegava strategiji tzv. „etničke mimikrije“, izjašnjavajući se uglavnom kao pripadnici većinskog stanovništva ili neke druge nacionalne manjine. Ovaj trend prisutan i kod integrisanih Roma, koji, skrivajući svoju etničku pripadnost, izbjegavaju potencijalnu diskriminaciju kojoj bi biti izloženi zbog svoj porijekla. Dok integrisani Romi često imaju zaposlenje i stabilne prihode, ekonomska deprivacija je znatno primjetnija kod ispitanika koji žive u mahalama.

2.3. Proces prikupljanja podataka

Prije početka terenskog istraživanja, razvijen je detaljan plan za prikupljanje podataka. Ovaj plan je uključivao izradu strukturiranog upitnika i pripremu svih potrebnih materijala za anketiranje. Upitnici su dizajnirani da obuhvate sve relevantne aspekte istraživanja, uključujući demografske podatke, stavove i iskustva u vezi sa specifičnim oblicima trgovine djecom.

Za svaki lokalitet angažovane su lokalne anketarke koje su bile poznate i prihvaćene u svojim zajednicama. Ova praksa omogućila je lakši pristup ispitanicima i povećala povjerenje u proces anketiranja. Ispitanici su izabrani na osnovu slučajnog uzorkovanja unutar zajednica kako bi se osigurala reprezentativnost uzorka.

Anketiranje je provedeno putem ličnih intervjua u periodu od juna do avgusta na svakom od odabranih lokaliteta. Anketarke su koristile strukturirane upitnike koji su uključivali pitanja o demografskim karakteristikama, percepcijama i iskustvima vezanim za trgovinu djecom, kao i socio-ekonomske i kulturne kontekste.

Za očuvanje tačnosti i pouzdanosti podataka, anketarke su prošle dvodnevnu obuku o metodama intervjuisanja i etici istraživanja, koju je vodio glavni istraživač. Svaka faza prikupljanja podataka bila je nadgledana kako bi se osigurala dosljednost i preciznost. Prikupljeni podaci su uneseni u digitalne baze podataka za dalju obradu i analizu.

Svi ispitanici su bili informisani o svrsi istraživanja i imali su mogućnost da se povuku u bilo kojem trenutku. Prikupljeni podaci su tretirani s visokim nivoom povjerljivosti i anonimizirani kako bi se zaštitili identiteti ispitanika.

2.4. Analiza podataka

Nakon završetka intervjua, podaci su organizovani i uneseni u digitalnu bazu podataka. Svaka anketa je pregledana radi identifikacije i ispravke mogućih grešaka prilikom unosa podataka.

Kvantitativni podaci, koji uključuju odgovore na strukturirana pitanja, analizirani su pomoću statističkih metoda. Ove metode su korišćene za identifikaciju obrazaca i trendova u podacima:

- **Deskriptivna statistika:** Izračunati su osnovni statistički pokazatelji kao što su prosječni odgovori, frekvencije i procenti za svako pitanje. Ovi pokazatelji pomažu u razumijevanju opsega i raspodjela odgovora.
- **Kros-tablice:** Korišćene su za analizu odnosa između različitih varijabli. Na primer, analiziraće se kako se percepcija trgovine ljudima razlikuje u zavisnosti od starosne dobi ili nivoa obrazovanja ispitanika.
- **Grafička prikazivanja:** Rezultati su prikazani kroz grafikone i dijagrame kako bi se vizualizovale ključne informacije i trendovi, poput učestalosti prijavljivanja slučajeva ili stavova o maloljetničkim brakovima.

Na osnovu analize, izvučeni su ključni zaključci koji se odnose na percepciju i prisutnost trgovine ljudima u romskim zajednicama. Identifikovani su faktori ranjivosti i preporučene aktivnosti za unapređenje svijesti i prevenciju.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. Sociodemografski podaci

Terenskim anketiranjem obuhvaćeno je ukupno 400 ispitanika, ravnomjerno raspoređenih po 100 ispitanika iz svake odabrane romske zajednice. Pregled spolne i starosne strukture ispitanika po lokacijama prikazan je u Tabeli 1.

Tabela 1. Starosna i spolna struktura ispitanika, po lokacijama

Lokacija											Ukupan broj ispitanika		
	18-25		26-35		36-45		46-55		56+		Muško	Žensko	Svega
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž			
TRAVNIK	14		23		40		14		9		47	53	100
	8	6	10	13	21	20	5	9	3	6			
DONJI VAKUF	10		25		22		15		28		44	56	100
	3	7	12	13	11	11	2	13	16	12			
KAKANJ	22		22		21		19		16		39	61	100
	3	19	8	13	10	11	9	9	9	9			
SANSKI MOST	20		21		11		26		22		43	57	100
	9	11	10	11	2	9	10	16	12	10			
UKUPNO:	66		91		94		74		77		173	227	400

Izvor: Podaci obrađeni iz upitnika

Uzorak se sastoji od 173 muškarca (43,25%) i 227 žena (56,75%) čime je postignuta relativna ravnoteža zastupljenosti polova u skladu sa početnim istraživačkim planom. Ova raspodjela je od posebnog značaja, s obzirom na poteškoće u uspostavljanju kontakta s muškim ispitanicima, koji su često manje spremni da razgovaraju o temama kao što su radna eksploatacija djece i dječiji brakovi. Nasuprot tome, žene su otvorenije za ovakve razgovore, što je omogućilo dublje istraživanje rodni razlika u percepcijama vezanim za trgovinu djecom.

Uzorak je geografski raspodijeljen na četiri lokacije: Travnik, Donji Vakuf, Kakanj te Sanski Most, pri čemu su u obuhvatu i romske zajednice u Bihaću, Ključu i Bosanskoj Krupi. Ovakva struktura uzorka omogućava uvid u demografske karakteristike ispitanika, kao što su spol i starosna dob.

Najveća razlika u zastupljenosti između polova evidentna je u Kakanju, gdje žene čine 61% ispitanika, dok muškarci čine 39%. Ova premoć žena pruža priliku za istraživanje specifičnih rodni razlika u iskustvima vezanim trgovinu djecom, posebno u kontekstu patrijarhalnih zajednica. Žene su, u mnogim slučajevima, direktnije pogođene oblicima eksploatacije, kao što su prisilni brakovi, dok muškarci mogu imati različite perspektive i stavove.

Analiza starosne strukture uzorka otkriva da najveći broj ispitanika pripada starosnoj grupi od 36 do 45 godina

(23,5%), dok najmlađa starosna grupa, od 18 do 25 godina, čini samo 16,5%. Ova starosna raznolikost je od ključnog značaja za analizu percepcije o trgovini djecom, budući da različite starosne grupe mogu imati različita iskustva i stavove o ovoj temi. Mlađe osobe (18-25 godina) često imaju neposredniji uvid u situacije djece u riziku, dok starije osobe (56+ godina) mogu biti više vezane za tradicionalne ili kulturne vrijednosti. Razumijevanje ovih međugeneracijskih razlika pruža istraživačima mogućnost da analiziraju kako se percepcija trgovine djecom mijenja s godinama te da prepoznaju koje starosne grupe su posebno ranjive na određene oblike eksploatacije.

Jedan od ključnih ciljeva istraživanja bio je razumjeti demografske podatke vezane za zapošljavanje i roditeljski status ispitanika, jer su ti faktori povezani s rizikom od trgovine djecom. Naime, 73,25% ispitanika je nezaposleno, dok 18,25% ima zaposlenje, što ukazuje na visoku stopu socijalne ranjivosti u zajednicama koje su obuhvaćene istraživanjem. Pored toga, čak 77,5% ispitanika ima djecu, pri čemu 29,75% njih ima djecu mlađu od 14 godina. Ovi podaci su ključni za razumijevanje rizika od dječije eksploatacije, jer siromaštvo i nezaposlenost često dovode do situacija u kojima su djeca izložena prisilnom radu, prosjačenju ili prisilnim brakovima.

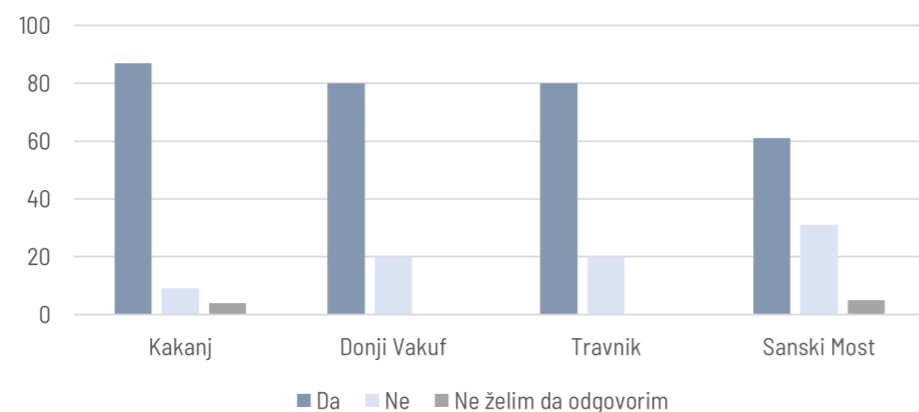
Kombinacija starosne i spolne strukture uzorka omogućava precizniju identifikaciju ranjivih grupa unutar zajednica, što je od suštinske važnosti za razvoj ciljanih intervencija usmjerenih na prevenciju i suzbijanje trgovine djecom.

3.2. Svijest o trgovini ljudima u romskoj zajednici

Kako bi se dobila jasnija slika o nivou svijesti o trgovini ljudima unutar romske zajednice, postavljeno je pitanje: **“Da li ste upoznati sa trgovinom ljudima?”**

Analiza rezultata ukazuje na visok nivo svijesti o ovom problemu, uz prisutne varijacije između različitih lokacija. Na nivou cjelokupnog uzorka, 77% ispitanika je izjavilo da su upoznati s trgovinom ljudima, dok je 20% navelo da nisu upoznati s tim fenomenom, a 3% je odbilo odgovoriti na ovo pitanje. Ovi podaci sugeriraju da je većina ispitanika, unatoč socijalno-ekonomskim izazovima s kojima se romske zajednice suočavaju, svjesna prisutnosti trgovine ljudima. Ova informacija je ključna za buduće obrazovne i preventivne aktivnosti, jer ukazuje na postojanje osnovne svijesti o problemu, što olakšava dalji rad na podizanju informisanosti i razvijanju preventivnih mjera unutar zajednice.

Grafikon 1. Nivo svijesti o trgovini ljudima unutar romskih zajednica, po lokacijama

Međutim, kada se rezultati analiziraju po lokacijama, pojavljuju se određene razlike koje mogu biti povezane sa lokalnim specifičnostima i stepenom izloženosti ovom fenomenu. U Sanskom Mostu je 61% ispitanika potvrdilo da je upoznato s trgovinom ljudima, što je značajno niži procenat u poređenju sa ostalim lokacijama. Takođe, 31% ispitanika je navelo da nije upoznato s fenomenom, dok 8% nije željelo odgovoriti. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za dodatnim informativnim kampanjama u ovoj zajednici, gde je manjak svijesti o trgovini ljudima očigledniji u odnosu na druge lokacije.

U Donjem Vakufu i Travniku rezultati su identični, sa 80% ispitanika koji su izjavili da su upoznati s trgovinom ljudima, dok je 20% navelo da nije upoznato. Ovi podaci ukazuju na relativno visok nivo svijesti u ovim zajednicama, iako postoji značajan broj ispitanika koji nisu upoznati s ovim problemom.

Najviši nivo svijesti zabilježen je u Kaknju, gde je čak 87% ispitanika navelo da je upoznato s trgovinom ljudima, dok je 9% navelo da nije upoznato, a 4% nije želelo odgovoriti. Ovi rezultati sugeriraju da su u ovoj zajednici informativne kampanje i inicijative bile uspješnije, ili da je problem trgovine ljudima prisutniji i vidljiviji, što također može doprinijeti većem stepenu svijesti.

Sveukupno, rezultati pokazuju da većina ispitanika iz romskih zajednica ima određeni nivo svijesti o trgovini ljudima, ali postojanje lokalnih razlika naglašava potrebu za ciljanim pristupom u edukaciji i podizanju svijesti. Ove varijacije mogu biti posljedica različitih faktora, uključujući društvene i ekonomske uslove, nivo obrazovanja, kao i prisutnost relevantnih informativnih kampanja u lokalnim zajednicama.

Da bi se dobila jasnija slika o nivou svijesti o trgovini ljudima unutar romske zajednice, postavljeno je pitanje: **“Kako biste ocijenili svoje znanje o trgovini ljudima?”**

Sumirajući rezultate iz četiri opštine (Sanski Most, Donji Vakuf, Travnik i Kakanj), uočava se značajnija varijacija u percepciji znanja o trgovini ljudima među ispitanicima, uzimajući u obzir subjektivne procjene znanja u zavisnosti od zajednice i demografske strukture ispitanika.

Na nivou cjelokupnog uzorka, samo 6% ispitanika ocjenjuje svoje znanje o trgovini ljudima kao “veoma dobro”, dok 36% smatra da ima “dobro” znanje. Većina ispitanika, njih 35%, procjenjuje svoje znanje kao “slabo”, dok 22% ocjenjuje znanje kao “nedovoljno.” Ovi rezultati sugeriraju značajnu potrebu za unapređenjem nivoa svijesti i informisanosti o trgovini ljudima, posebno u zajednicama gdje je zabilježen niži procenat pozitivnih odgovora.

Analiza po opštinama:

- **Sanski Most:** Samo 3% ispitanika ocjenjuje svoje znanje kao “veoma dobro,” dok 43% smatra da ima “dobro”. Najveći procenat, 35%, procjenjuje svoje znanje kao “slabo”, a 12% ispitanika smatra da ima “nedovoljno” znanje o ovoj temi, dok je 7% odbilo da odgovori. Ovi podaci ukazuju na relativno nisku informisanost u Sanskom Mostu, posebno kada se uzme u obzir starosna struktura, gde stariji ispitanici mogu biti manje informisani ili manje zainteresovani za problem trgovine ljudima.
- **Donji Vakuf:** U ovoj opštini, 2% ispitanika ocjenjuje svoje znanje kao “veoma dobro,” dok 29% smatra da ima “dobro” znanje. Većina, njih 36%, smatra svoje znanje “slabim,” dok 32% vjeruje da ima “nedovoljno” znanje o trgovini ljudima. Ovi rezultati sugeriraju slabiji nivo informisanosti u Donjem Vakufu u poređenju sa drugim

zajednicama, što može biti povezano sa demografskim karakteristikama, uključujući starosnu strukturu, gdje mlađe grupe (18-25 godina) često pokazuju niži nivo znanja o specifičnim temama.

- **Travnik:** U Travniku, 9% ispitanika ocjenjuje svoje znanje kao "veoma dobro," što je najveći procenat među općinama. Dodatnih 46% smatra da ima "dobro" znanje, dok 34% ocjenjuje svoje znanje kao "slabo". Iako 11% ispitanika smatra svoje znanje "nedovoljnim", Travnik pokazuje veći procenat pozitivnih odgovora. Ovaj rezultat može biti posljedica relativno uravnotežene starosne strukture i veće uključenosti mlađe populacije u programe informisanja.
- **Kakanj:** U Kakanju se bilježi najveći procenat ispitanika koji smatraju da imaju "veoma dobro" znanje o trgovini ljudima (12%), dok 41% ocjenjuje svoje znanje kao "dobro". Ipak, 37% smatra svoje znanje "slabim", a 7% ocjenjuje svoje znanje kao "nedovoljno." Ipak, postoji veći procenat onih sa boljim znanjem, značajan dio ispitanika i dalje smatra da je nedovoljno informisan. Ova općina takođe pokazuje nešto veću svijest među starijim ispitanicima (36-45 godina), koji mogu imati veću izloženost informacijama o trgovini ljudima.

Povezanost sa demografskom strukturom ispitanika:

Starosna struktura ima ključan uticaj na rezultate ove analize. Ispitanici u starosnim grupama između 18-25 i 26-35 godina često pokazuju niže ocjene znanja, dok starije starosne grupe (36-45 i 46-55 godina) u nekim opštinama pokazuju viši nivo samoprocjene znanja. Ovi podaci sugerišu da stariji ispitanici, koji su možda imali više prilike da se uključe u informativne aktivnosti ili su direktno ili indirektno bili svjedoci problema trgovine ljudima, pokazuju viši nivo svijesti.

Takođe, značajna rodna razlika u ovoj studiji pokazuje da su žene često bolje informisane ili otvorenije da razgovaraju o temi trgovine ljudima, što se može povezati sa njihovom specifičnom ulogom u zajednici, naročito u vezi sa brigom za djecu i drugim ranjivim grupama.

3.2.1. Percepcija i prepoznavanje oblika trgovine ljudima

Nakon analize samoprocjene nivoa znanja o trgovini ljudima, istraživana je percepcija različitih oblika trgovine ljudima unutar romskim zajednicama. Rezultati analize prikupljenih podataka ukazuju na značajne varijacije u prepoznavanju specifičnih oblika trgovine ljudima.

Opći pregled pokazatelja

- **Prisilno prosjačenje djece:** Visoko prepoznato u većini romskih zajednica.
- **Prisilno prosjačenje odraslih:** Također visoko prepoznato, naročito u romskim zajednicama Donjeg Vakufa i Sanskom Mostu.
- **Ugovoreni dječiji brak:** Prepoznatljivost varira, uz značajne razlike među romskim zajednicama.

- **Rad djece na ulici:** Varijabilna prepoznatljivost, ovisno od romske zajednice.
- **Prikupljanje sekundarnih sirovina:** Prepoznato u nekim općinama, ali ne predstavlja dominantan odgovor.
- **Radna eksploatacija:** Niska prepoznatljivost, uz nekoliko izuzetaka.
- **Prostitucija:** Visoka prepoznata u nekoliko romskih zajednica.
- **Prodaja organa:** Relativno niska prepoznatljivost u poređenju sa drugim oblicima.
- **Ništa od navedenog i drugo:** Nizak procenat odgovora, što sugerišu da su ispitanici generalno prepoznali neki oblik trgovine ljudima.

Analizirajući podatke po romskim zajednicama, pokazatelji su sljedeći:

Sanski Most:

- **Najviše prepoznat:** Prisilno prosjačenje djece (88%) i prostitucija (84%).
- **Najmanje prepoznat:** Prodaja organa (41%) i ništa od navedenog (4%).

U Sanskom Mostu, visoka prepoznatljivost **prisilnog prosjačenja djece** i **prostitucije** ukazuje na visok nivo svijesti o ovim oblicima trgovine ljudima. Niska prepoznatljivost **prodaje organa** i mali postotak odgovora „ništa od navedenog“ ukazuju na to da su ispitanici prepoznali ključne oblike trgovine ljudima.

Donji Vakuf:

- **Najviše prepoznat:** Prisilno prosjačenje djece (97%) i prostitucija (96%).
- **Najmanje prepoznat:** Ništa od navedenog (0%) i Drugo (0%).

U Donjem Vakufu, izuzetno visoka prepoznatljivost **prisilnog prosjačenja djece** i **prostitucije** ukazuje na veoma visok nivo svijesti i pažnje prema ovim oblicima trgovine. Niski postotak odgovora „ništa od navedenog“ pokazuje da su ispitanici generalno saglasni u vezi sa oblicima trgovine ljudima.

Travnik:

- **Najviše prepoznat:** Rad djece na ulici (48%).
- **Najmanje prepoznat:** Radna eksploatacija (0%) i prostitucija (14%).

U Travniku je **rad djece na ulici** najprepoznatljiviji oblik trgovine ljudima, dok su **radna eksploatacija** i **prostitucija** manje prepoznati. Ovi rezultati mogu ukazivati na specifične lokalne izazove ili niži nivo svijesti o drugim oblicima trgovine ljudima.

Kakanj:

- **Najviše prepoznat:** Prisilno prosjačenje djece (84%) i prostitucija (17%).

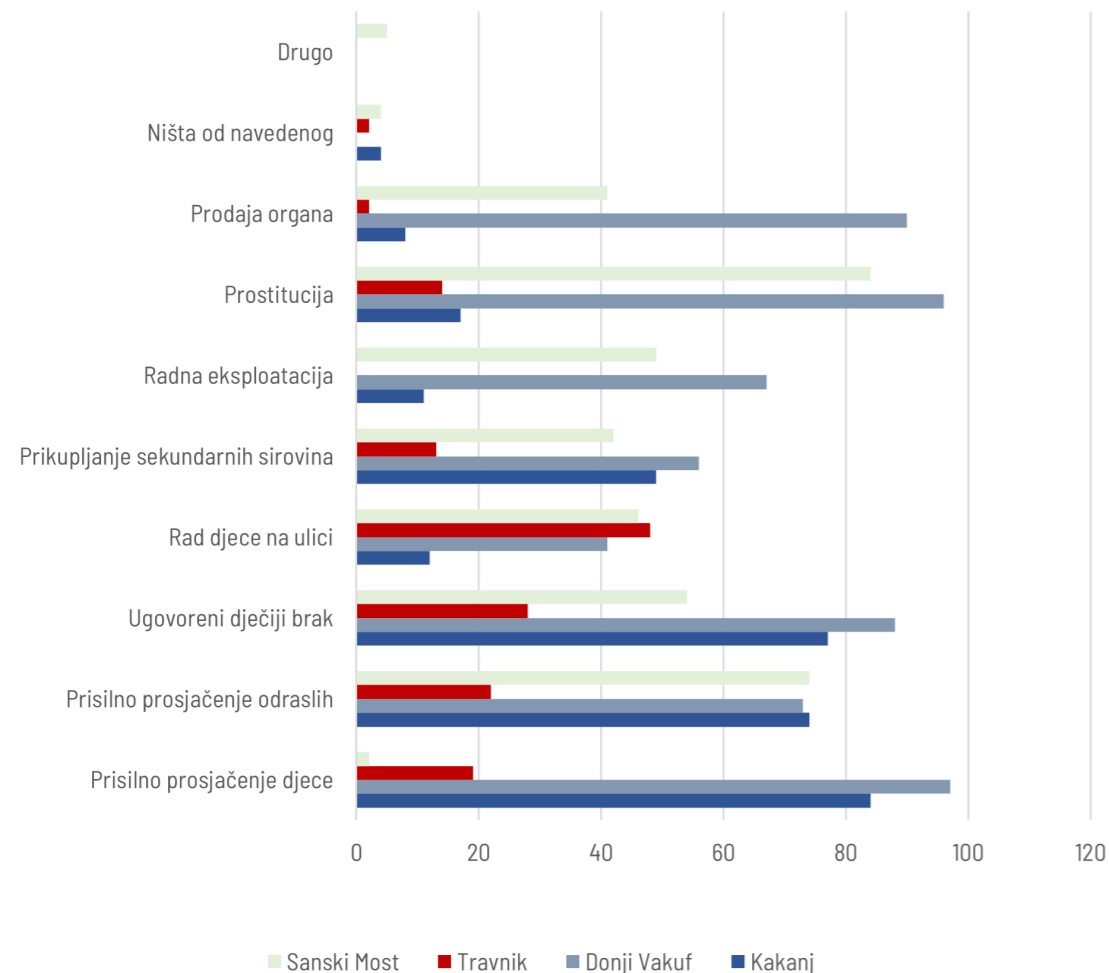

- **Najmanje prepoznat:** Radna eksploatacija (11%) i prodaja organa (8%).

U Kaknju je **prisilno prosjačenje djece** najprepoznatljiviji oblik trgovine ljudima, dok **prostitucija** ima relativno niži nivo prepoznatljivosti u odnosu na druge romske zajednice. Niska prepoznatljivost **radne eksploatacije** i **prodaje organa** može ukazivati na to da ovi oblici trgovine ljudima nisu toliko prisutni ili prepoznati u ovoj zajednici.

Generalno, visoka prepoznatljivost **prisilnog prosjačenja djece** i **prostitucije** ukazuje na visoku svijest o ovim oblicima trgovine ljudima. Varijacije u prepoznatljivosti **ugovorenog dječijeg braka** i drugih oblika trgovine ljudima reflektiraju specifične lokalne karakteristike i nivo svijesti. Ovi uvidi mogu poslužiti kao osnova za usmjeravanje ciljanih edukativnih i intervencijskih aktivnosti unutar romskih zajednica.

Grafikon 2. Prepoznavanje oblika trgovine ljudima unutar romskih zajednica, po lokacijama

Rodne razlike u prepoznavanju oblika trgovine ljudima

Postoje značajne razlike u percepciji trgovine ljudima između muškaraca i žena, koje se manifestuju u različitim nivoima prepoznavanja specifičnih oblika eksploatacije. U Sanskom Mostu, ispitanice su generalno bolje identifikovale oblike trgovine ljudima koji su povezani s rodno specifičnim oblicima eksploatacije, kao što su prostitucija i ugovoreni maloljetnički brakovi.

Ove razlike mogu biti rezultat veće izloženosti žena ovim problemima ili njihove povećane svjesnosti, što sugerira veći interes i informisanost žena u lokalnoj zajednici.

Slične tendencije su uočene u Donjem Vakufu, gdje žene prepoznaju veći broj oblika trgovine ljudima, uključujući prisilno prosjačenje djece (56%), prostituciju (56%) i ugovorene maloljetničke brakove (51%). Također, žene su više svjesne problema prodaje organa (52%) i radne eksploatacije (37%). Nasuprot tome, muškarci su manje prepoznali ove oblike, sa 42% u vezi s prisilnim prosjačenjem djece i 41% u vezi s prostitucijom.

U Kaknju, žene su izrazito svjesne prisilnog prosjačenja djece (55%) i ugovorenih maloljetničkih brakova (48%), dok je prodaja organa takođe visoko prepoznata (52%). Ipak, prepoznavanje radne eksploatacije (7%) i prostitucije (11%) ostaje nisko. Muškarci pokazuju još manju svjesnost, posebno u vezi s prodajom organa (3%), prostitucijom (5%) i ugovorenim brakovima (29%). Prisilno prosjačenje djece (33%) se najviše prepoznaje među muškarcima, dok su radna eksploatacija i rad djece na ulici prepoznati u minimalnom procentu (5% i 6%).

U Travniku, rezultati analize potvrđuju značajne rodne razlike u percepciji trgovine ljudima. Žene su bolje prepoznale rad djece na ulici (29%) u poređenju s muškarcima (19%), što ukazuje na veću senzibilnost prema ovom problemu. S druge strane, samo 5% žena prepoznaje prisilno prosjačenje djece, dok je kod muškaraca taj postotak 12%. U vezi sa prostitucijom, prepoznavanje među ženama iznosi samo 1%, dok je među muškarcima 12%. Prisilno prosjačenje odraslih i ugovoreni maloljetnički brakovi su također bolje prepoznati među muškarcima (17% i 19%) nego među ženama (6% i 10%). Na kraju, prodaja organa i prostitucija su vrlo rijetko prepoznate među ženama (1% za oba), što sugerira slabiju svjesnost o ovim oblicima trgovine ljudima.

3.2.2. Percepcija i prisutnost trgovine ljudima u romskim zajednicama

Na osnovu rezultata istraživanja percepcije prisutnosti trgovine ljudima u različitim općinama, analizirani su odgovori ispitanika na pitanje: „Mislite li da se trgovina ljudima dešava u mjestu gdje živite?“ Ova analiza također obuhvata i izjave ispitanika koje ukazuju na specifične oblike trgovine ljudima koje su prepoznali ili o kojima su čuli.

U Sanskom Mostu, 52% ispitanika smatra da se trgovina ljudima ne dešava u njihovom mjestu, dok 28% vjeruje da se dešava. Otprilike 20% ispitanika izrazilo je nesigurnost u vezi s prisutnošću trgovine ljudima. Ovi rezultati ukazuju na priličnu nepouzdanost u vezi sa realnom pojavom trgovine ljudima u Sanskom Mostu. Najčešće spominjani oblici trgovine uključuju rad djece na ulici, prisilno prosjačenje i prostituciju. Takođe, istaknuto je da roditelji koriste djecu za prosjačenje, a u nekim slučajevima se navodi da se djeca prisiljavaju od strane roditelja na prisilne maloljetničke brakove ili prosjačenje.

S druge strane, u Donjem Vakufu, 83% ispitanika vjeruje da se trgovina ljudima dešava u njihovom mjestu, što ukazuje na visok nivo svijesti i zabrinutosti za ovu problematiku. Samo 10% ispitanika smatra da se trgovina ljudima ne dešava, dok 7% iskazuje nesigurnost. Ispitanici sugeriraju da djeca u nekim slučajevima prisilno prose, a također su spomenuti slučajevi prodaje djece za brak. Izjave ispitanika uključuju:

„Poznajem ženu koju muž tjera da prosi sa troje djece i sve pare mora njemu dati za kocku i piće.“

„Neki roditelji u naselju tjeraju djecu da prose i tuku ih ako ne donesu dovoljno para, a oni voze skupa auta.“

„Maloljetnu djevojčicu braća svakodnevno tjeraju da prosjači, zlostavljaju je ako im ne donese dovoljno para koje troše na alkohol.“

„Moja maloljetna komšinica A. je nestala prije devet godina i nikada nije pronađena.“

„Znam jednog momka iz naselja koji se oženio za jednu curu u Italiji, otišao sa njom i tamo su ga prisiljavali da prosi.“

„U Kamenjači i Potoku roditelji svakodnevno prodaju djevojčice sa 13, 14 i 15 godina za brak.“

U Travniku, 75% ispitanika vjeruje da se trgovina ljudima odvija u njihovoj zajednici, dok 23% ispitanika vjeruje suprotno. Samo 2% ispitanika izrazilo je nesigurnost u vezi s ovom temom. Ovi rezultati ukazuju na visok nivo percepcije prisutnosti trgovine ljudima, pri čemu se kao najčešći oblici ističu dječiji brakovi. Ispitanici su posebno naglasili učestalost maloljetničkih brakova u zajednici.

U Kaknju, 87% ispitanika vjeruje da se trgovina ljudima dešava, što predstavlja najviši procenat među ispitanim općinama. Samo 9% ispitanika smatra da se trgovina ljudima ne događa, dok 4% izražava nesigurnost. Ovi rezultati sugeriraju veoma visoku percepciju prisutnosti trgovine ljudima. Najčešće spominjani oblici trgovine ljudima uključuju prisilno prosjačenje djece i prodaju djevojčica, a navodi se i nasilje u porodici. Također su navedeni slučajevi prisiljavanja djece na prosjačenje i prikupljanje sekundarnih sirovina, kao i seksualne usluge koje djevojčice pružaju za novac.

Analizirani rezultati ukazuju na različite nivoe percepcije i svijesti o trgovini ljudima među općinama. U većini slučajeva, prisilno prosjačenje djece i dječiji brakovi prepoznati su kao najčešći oblici trgovine ljudima. Ispitanici u općinama poput Donjeg Vakufa, Travnika i Kakanja izražavaju visok nivo svijesti o prisutnosti trgovine ljudima, dok se u Sanskom Mostu uočava značajna nesigurnost u vezi sa stvarnim obimom problema. Ovi nalazi ukazuju na potrebu za dodatnim istraživanjima i intervencijama koje će biti prilagođene specifičnim potrebama i izazovima u svakoj zajednici.

3.3. Faktori ranjivosti za žrtve trgovine ljudima u romskim zajednicama

3.3.1. Ključni uzroci trgovine ljudima u romskoj zajednici

Na osnovu rezultata istraživanja o glavnim uzrocima trgovine ljudima u različitim romskim zajednicama, analizirani su odgovori ispitanika na pitanje: „**Koji su, po vašem mišljenju, glavni uzroci trgovine ljudima u mjestu gdje živite?**“

Rezultati istraživanja ukazuju na nekoliko ključnih uzroka trgovine ljudima koji se razlikuju između općina, ali istovremeno pokazuju i određene zajedničke obrasce.

Siromaštvo je prepoznato kao najvažniji uzrok trgovine ljudima u svim općinama, sa posebno visokim procentima u Donjem Vakufu (92%) i Kaknju (91%). Ova visoka stopa odražava ozbiljne socioekonomske izazove sa kojima se ove zajednice suočavaju.

Nedostatak formalnog obrazovanja također se identificira kao značajan uzrok u gotovo svim općinama, iako se intenzitet ovog faktora značajno razlikuje. Najveći postotak je zabilježen u Kaknju (59%), dok je najniži u Donjem Vakufu (31%). Ovi rezultati sugeriraju da obrazovanje može imati ključnu ulogu u prevenciji trgovine ljudima.

Nezaposlenost se smatra važnim faktorom u Donjem Vakufu (40%) i Kaknju (87%), ali je manje izražena u drugim općinama. Visoka stopa nezaposlenosti može dodatno doprinijeti povećanoj ranjivosti i eksploataciji, što je posebno evidentno u Kaknju.

Diskriminacija se također pokazuje kao značajan faktor, ali ne sa istim intenzitetom kao siromaštvo ili nedostatak obrazovanja. Najveći procenat zabilježen je u Sanskom Mostu (54%), dok je najmanji u Donjem Vakufu (8%).

Migracije su manje prepoznate kao uzrok trgovine ljudima, pri čemu je najmanji procenat zabilježen u Travniku (1%) i relativno niskim procentima u drugim općinama.

Odgovori koji ukazuju na neodlučnost variraju, s najvišim procentom u Sanskom Mostu (9%) i najmanjim u Donjem Vakufu (2%).

Rodna perspektiva u uzrocima trgovine ljudima

U analizi uzroka trgovine ljudima u romskim zajednicama u općinama Travnik, Kakanj, Donji Vakuf i Sanski Most, jasno su uočljive razlike između percepcije žena i muškaraca. U Travniku, i žene i muškarci identifikuju siromaštvo kao ključni uzrok, pri čemu muškarci više naglašavaju nedostatak obrazovanja. U Kakanju, žene ističu siromaštvo (56%) i nedostatak posla (50%) kao dominantne uzroke, dok muškarci u manjoj mjeri spominju siromaštvo (35%) i naglašavaju nedostatak obrazovanja (13%). U Donjem Vakufu, siromaštvo (59%) je najistaknutiji uzrok kod žena, dok muškarci navode niži postotak (36%). U Sanskom Mostu, žene i muškarci imaju slične stavove o siromaštvu i nedostatku obrazovanja, ali žene izražavaju veću zabrinutost zbog diskriminacije (28% naspram 24%). Ovi rezultati ukazuju na to da su žene u romskim zajednicama često suočene s višim nivoima siromaštva i različitim percepcijama uzroka trgovine ljudima, naglašavajući potrebu za diferenciranim strategijama podrške koje uzimaju u obzir rodne razlike i specifične izazove s kojima se susreću.

3.3.2. Izloženost Roma rizicima od trgovine ljudima u odnosu na druge zajednice

Nakon što su ispitanici identifikovali faktore ranjivosti unutar romske populacije, od interesa nam je bila njihova procjena o izloženosti Roma većem riziku od trgovine ljudima u odnosu na druge zajednice.

Rezultati istraživanja ukazuju na opće uvjerenje da su Romi izloženi povećanom riziku od trgovine ljudima u svim analiziranim romskim zajednicama, pri čemu se bilježe veoma visoki procenti pozitivnih odgovora.

Visoka percepcija ranjivosti:

Kakanj pokazuje najviši procenat odgovora „Da“ (95%), što sugerira izrazito uvjerenje među ispitanicima da su Romi u ovoj općini posebno ranjivi. Ovo rezultat može odražavati ozbiljne socioekonomske izazove i potencijalno visoke

stope eksploatacije unutar zajednice. Slične tendencije se primjećuju u Sanskom Mostu i Donjem Vakufu, gdje su procenti odgovora „Da“ (88% i 82% respektivno). Ovi nalazi ukazuju na prepoznavanje Romi kao posebno ugrožene grupe i u ovim zajednicama, što može biti povezano sa socioekonomskim uvjetima ili specifičnim slučajevima eksploatacije.

Niži nivoi percepcije:

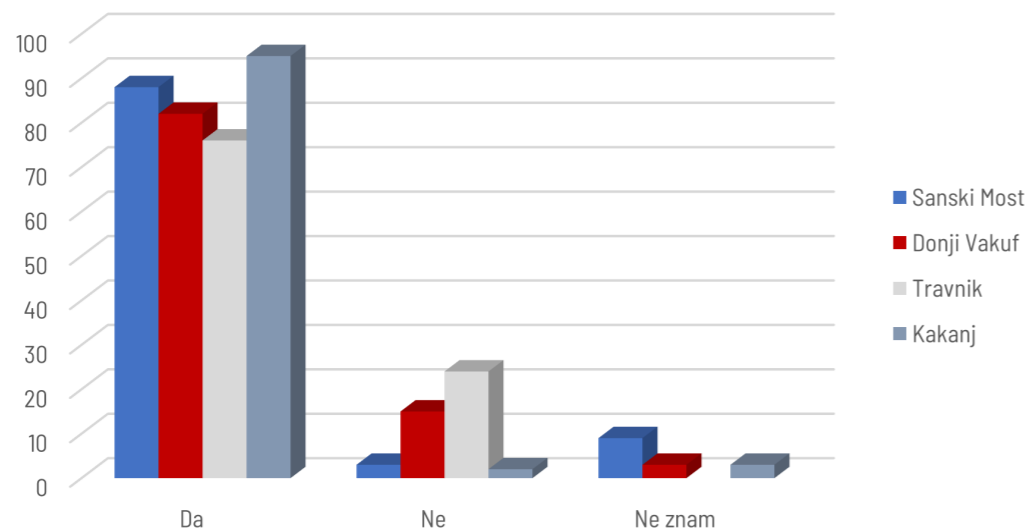
Travnik bilježi najniži procenat odgovora „Da“ (76%), što sugerira da mali dio ispitanika smatra da Romi nisu izloženi većem riziku. Ova varijacija može se pripisati različitim socioekonomskim karakteristikama koje se primjećuju u Travniku u odnosu na druge općine.

Odgovori „Ne“ i „Ne znam“:

U svim općinama, procenat odgovora „Ne“ ostaje nizak, što sugerira da vrlo mali dio ispitanika smatra da Romi nisu izloženi većem riziku.

Pitanje „Ne znam“ ima različite vrijednosti, ali u većini slučajeva ostaje relativno mali, što ukazuje na prilično visoku informisanost ili percepciju o ovoj temi među ispitanicima.

Grafikon 3. Izloženost Roma riziku od trgovine ljudima

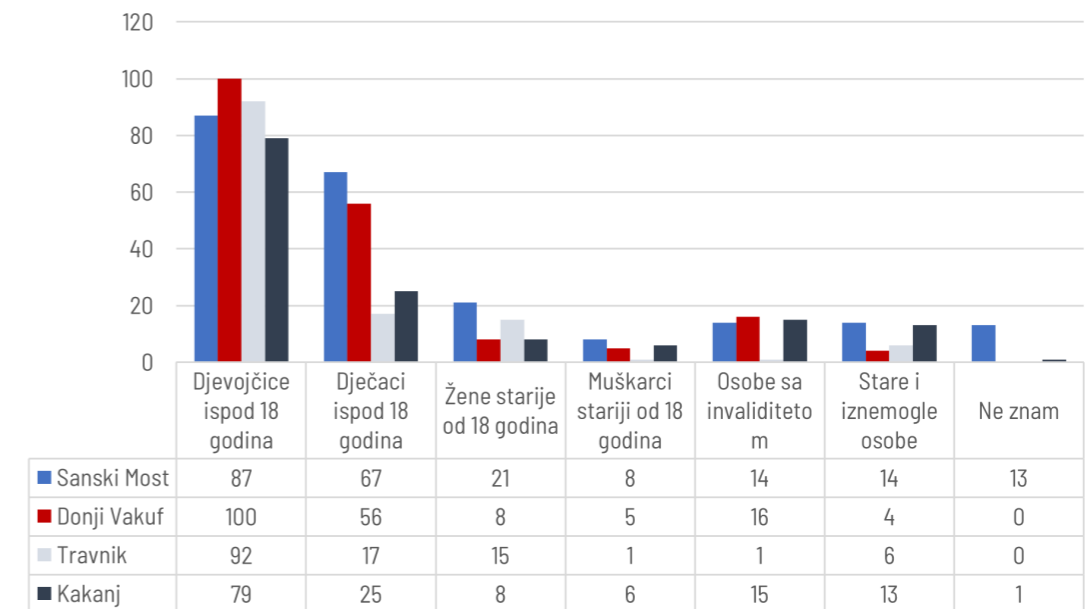

Rezultati istraživanja ukazuju na široko rasprostranjenu percepciju da su Romi izloženi većem riziku od trgovine ljudima u poređenju sa drugim zajednicama. Ispitanici u svim romskim zajednicama, osim u Travniku gdje je procenat nešto niži, generalno veruju da je romska populacija posebno ugrožena.

3.3.3. Osjetljive grupe pod rizikom od trgovine ljudima

Rezultati istraživanja ukazuju na visoku percepciju rizika od trgovine ljudima među različitim demografskim grupama, s posebnim naglaskom na djevojčice mlađe od 18 godina u svim analiziranim romskim zajednicama. Ova percepcija reflektuje potencijalnu ozbiljnost problema i naglašava potrebu za fokusiranim intervencijama.

Grafikon 4. Grupna ranjivost na trgovinu ljudima u romskim zajednicama

U svim zajednicama, **djevojčice mlađe od 18 godina** prepoznate su kao najugroženija grupa. Najviši procenat prepoznavanja rizika dolazi iz Donjeg Vakufa, gdje svi ispitanici (100%) smatraju da su djevojčice mlađe od 18 godina u velikom riziku. Slični visoki procenti zabilježeni su u Travniku (92%) i Sanskom Mostu (87%). Ovi rezultati jasno ukazuju na visok nivo svijesti o ranjivosti mladih djevojčica i potrebu za specijalizovanim mjerama zaštite.

Dječaci mlađi od 18 godina su prepoznati kao rizična grupa, ali u manjem obimu u poređenju sa djevojčicama. Najveći procenat prepoznavanja rizika za dječake zabilježen je u Sanskom Mostu (68%), dok je Donji Vakuf imao najniži procenat (56%). U Travniku i Kakanju, procenat prepoznavanja rizika za dječake je još niži, što može ukazivati na manju svijest o njihovoj ranjivosti u poređenju s djevojčicama.

Prepoznavanje rizika za **žene starije od 18 godina** značajno varira. U Donjem Vakufu i Travniku, samo 8% ispitanika smatra da su žene starije od 18 godina u velikom riziku, dok u Sanskom Mostu i Kakanju, procenat je nešto veći (21% i 8%, respektivno). Ovi rezultati sugeriraju da je rizik za ovu grupu manje prepoznat u poređenju sa mlađim grupama.

Muškarci stariji od 18 godina su generalno prepoznati kao najmanje ugrožena grupa, sa vrlo niskim procentima u svim zajednicama. Najniži procenat je zabilježen u Travniku (1%), dok je Donji Vakuf imao najviši procenat (5%). Ovo percepcija ukazuje na stav da su muškarci stariji od 18 godina manje izloženi riziku od trgovine ljudima među romskom populacijom.

Osobe s invaliditetom su prepoznate kao rizična grupa u nekim zajednicama, ali sa varijacijom u procenatima. Najveći procenat prepoznavanja rizika zabilježen je u Kaknju (15%), dok je najniži u Travniku (1%). Ovi rezultati sugeriraju da se percepcija rizika za ovu grupu može razlikovati u zavisnosti od lokalnih okolnosti i nivoa svijesti o njihovim specifičnim potrebama.

Stare i iznemogle osobe su takođe prepoznate kao rizična grupa, sa varijacijom u procenatima između 4% i 14%. Najviši procenat je u Sanskom Mostu i Kaknju (14%), dok je najniži u Donjem Vakufu (4%). Ovi rezultati ukazuju na umjerenu percepciju rizika za ovu grupu, što može biti povezano sa lokalnim socioekonomskim faktorima.

Analiza rezultata istraživanja jasno pokazuje da su djevojčice mlađe od 18 godina prepoznate kao najugroženija grupa u kontekstu trgovine ljudima u svim analiziranim romskim zajednicama. Ova visoka percepcija rizika ukazuje na ozbiljnost problema i potrebu za specifičnim preventivnim mjerama. Ostale grupe, uključujući dječake mlađe od 18 godina, žene starije od 18 godina, muškarce starije od 18 godina, osobe sa invaliditetom i stare i iznemogle osobe, imaju različite nivoe prepoznate ranjivosti, što može ukazivati na specifične lokalne izazove i potrebe za ciljanom zaštitom.

Rodna percepcija ranjivih grupa unutar romske zajednice

Analiza rodne percepcije rizika od trgovine ljudima pokazuje značajne razlike u prepoznavanju ugroženih grupa između žena i muškaraca u svim analiziranim romskim zajednicama. Djevojčice mlađe od 18 godina najčešće su prepoznate kao najugroženija grupa, u sve četiri zajednice, bez obzira na spol ispitanika. Muškarci su općenito skloniji prepoznati dječake mlađe od 18 godina kao rizičnu grupu u većem broju nego žene. Ova razlika je najuočljivija u Travniku, gdje 11 muškaraca prepoznaje dječake kao ugrožene, u poređenju sa samo 3 žene. Slično je u Sanskom Mostu i Donjem Vakufu, gdje muškarci u većem broju prepoznaju rizik za dječake. Što se tiče odraslih, žene su manje sklone prepoznati odrasle muškarce i žene starije od 18 godina kao ugrožene u poređenju s muškarcima. U Sanskom Mostu i Kaknju, muškarci su češće prepoznavali žene starije od 18 godina kao rizičnu grupu, dok je prepoznavanje odraslih muškaraca kao rizičnih zanemarivo nisko u svim romskim zajednicama, bez značajnih rodni razlika. Osobe sa invaliditetom i stari i iznemogli su prepoznati kao rizične grupe u manjim procentima, pri čemu muškarci generalno imaju veću percepciju rizika za ove grupe, posebno u Sanskom Mostu i Kaknju.

3.3.4. Prevalentni oblici trgovine ljudima u romskoj zajednici

Na pitanja o oblicima trgovine ljudima koji se smatraju najopasnijim u njihovim zajednicama, odgovori ispitanika variraju među romskim zajednicama, ukazujući na specifične obrasce koji reflektuju lokalne izazove i percepcije.

Sanski Most: U ovoj zajednici, prisilno prosjačenje djece prepoznato je kao najopasniji oblik trgovine ljudima, s vi-

sokim procentom od 69%. Takođe, prisilno prosjačenje odraslih, posebno žena, predstavlja značajan rizik, s 38% odgovora. Ostali oblici, poput ugovorenih dječijih brakova (15%) i rada djece na ulici (6%), zabeleženi su s nižim procentima, što ukazuje na manju percepciju rizika. Prodaja organa je najmanje prepoznata (2%), dok je opcija "ništa od navedenog" dobila značajnih 17%, što može ukazivati na nesigurnost ili nedostatak svesti o problemu u lokalnoj zajednici.

Donji Vakuf: Prisilno prosjačenje djece dominira kao najvažniji problem, s visokim procentom od 96%, što ukazuje na vrlo visoku svijest o ovom obliku trgovine ljudima. Ugovoreni dječiji brakovi (72%) i prikupljanje sekundarnih sirovina (65%) takođe su percipirani kao ozbiljni problemi. Zanimljivo je da opcije "ništa od navedenog" i "drugo" nisu zabeležene, što ukazuje na visoku svesnost o različitim oblicima trgovine ljudima.

Travnik: U Travniku, najistaknutiji oblik trgovine ljudima je rad djece na ulici, sa 53%. Ugovoreni dječiji brakovi takođe su prepoznati kao značajan rizik, s 36%. Prisilno prosjačenje djece i odraslih zabeleženo je na nižem nivou (18% i 20%) u poređenju sa drugim opštinama. Travnik je jedina opština koja nije imala odgovore u kategoriji "ništa od navedenog," što ukazuje na visoku svesnost i prepoznavanje problema.

Kakanj: U Kakanju, prisilno prosjačenje djece identifikovano je kao najopasniji oblik trgovine ljudima, s 91%. Ugovoreni dječiji brakovi (85%) i prisilno prosjačenje odraslih (79%) takođe su značajno prepoznati kao veliki rizici. Prikupljanje sekundarnih sirovina je drugi dominantan oblik eksploatacije, sa 52%. Prostitucija se smatra relativno značajnim problemom s 20%, što je više nego u ostalim romskim zajednicama.

Prisilno prosjačenje, posebno djece, prepoznato je kao najopasniji oblik trgovine ljudima u sve četiri romske zajednice, s najvišim procentima u Donjem Vakufu (96%) i Kaknju (91%). Prisilno prosjačenje odraslih (uglavnom žena) takođe se visoko rangira, posebno u Kaknju (79%) i Donjem Vakufu (49%). Ugovoreni dječiji brakovi prepoznati su kao ozbiljan problem, naročito u Kaknju (85%) i Donjem Vakufu (72%), dok su niži procenti zabilježeni u Sanskom Mostu (15%), što može ukazivati na specifične društvene norme u različitim zajednicama. Rad djece na ulici posebno je prepoznat kao rizik u Travniku (53%), dok je prikupljanje sekundarnih sirovina najviše rangirano u Donjem Vakufu (65%). Ove aktivnosti često su povezane s siromaštvom i nedostatkom pristupa obrazovanju. Prostitucija se prepoznaje u manjoj meri, s relativno višim procentom u Kaknju (20%), dok prodaja organa ostaje marginalna tema s minimalnim procentima u sve četiri romske zajednice.

Rodna analiza percepcije najrizičnijih oblika trgovine ljudima u romskim zajednicama

Rodna percepcija trgovine ljudima u romskim zajednicama varira između žena i muškaraca, reflektujući specifične obrasce i ranjivosti. U Travniku, žene prepoznaju rad djece na ulici kao najznačajniji oblik trgovine ljudima (33%), dok muškarci ističu ugovorene brakove (22%) kao ozbiljan rizik. U Kaknju, prisilno prosjačenje djece dominira u percepciji žena (54%) i muškaraca (35%), dok su ugovoreni brakovi značajno prepoznati među ženama (48%) i muškarcima

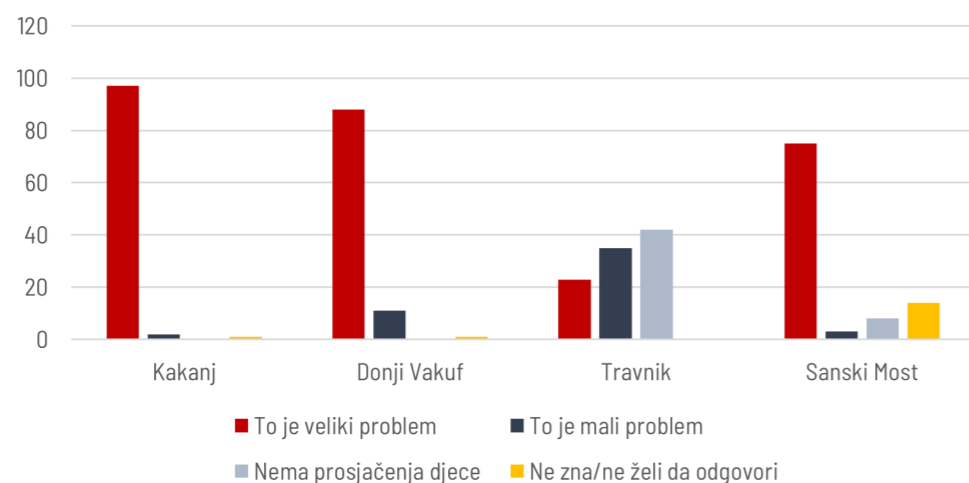
(32%). Donji Vakuf prikazuje visoku zabrinutost među ženama zbog prisilnog prosjačenja djece (56%), dok muškarci ističu ovaj oblik s nižim postotkom (43%). U Sanskom Mostu, žene i muškarci prepoznaju prisilno prosjačenje djece (38% i 29%, respektivno) kao problem, ali se i dalje vidi manja zabrinutost za druge oblike, poput prostitucije i radne eksploatacije. Ovi obrasci ukazuju na to da žene i muškarci imaju različite prioritete i percepcije kada su u pitanju oblici trgovine ljudima, a prisilno prosjačenje djece se konstantno prepoznaje kao najrizičniji oblik, sa posebnim naglaskom na različite dinamike rodne osjetljivosti unutar zajednica.

3.4. Stavovi romske populacije o različitim oblicima trgovine ljudima

3.4.1. Percepcija problema prosjačenja djece u romskim zajednicama

Na osnovu prikupljenih podataka, percepcija problema prosjačenja djece unutar četiri istraživane romske zajednice varira, ali se u svim zajednicama bilježi značajan broj ispitanika koji ovaj problem smatraju ozbiljnim.

Grafikon 5. Razlike u percepciji problema prosjačenja djece među romskim zajednicama

U Kakanju, velika većina ispitanika (97%) smatra prosjačenje djece ozbiljnim problemom, dok samo 2% ispitanika ocjenjuje da se radi o malom problemu. Niko od ispitanika nije naveo da ne postoji prosjačenje, a jedan ispitanik je odabrao opciju "ne znam/ne želim odgovoriti".

Percepcija u Travniku znatno se razlikuje, s tim da 23% ispitanika smatra da je prosjačenje veliki problem, dok 35% vidi problem kao manji. Značajan dio ispitanika (42%) vjeruje da uopšte ne postoji prosjačenje djece. U Gornjem Vakufu, visoki nivo zabrinutosti se očituje u 88% ispitanika koji prosjačenje smatraju velikim problemom, dok 11% njih vidi problem kao manji. Samo jedan ispitanik je izabrao opciju "ne znam/ne želim odgovoriti". U Sanskom Mostu, 75% ispitanika također prepoznaje prosjačenje djece kao veliki problem, dok 3% ocjenjuje situaciju kao manju zabrinutost. Osam ispitanika je naveo da ne vidi prosjačenje, a 14 ispitanika nije željelo odgovoriti na postavljeno pitanje.

Rodna dimenzija na prisutnost prosjačenja djece u romskoj zajednici

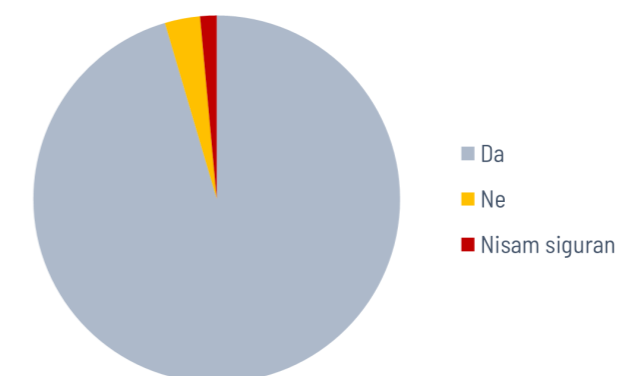
Analiza rodne percepcije problema prisutnosti prosjačenja djece u istraživanim romskim zajednicama otkriva značajne razlike između muških i ženskih ispitanika, kao i varijacije u stavovima među različitim zajednicama. U Sanskom Mostu, 43% žena smatra da je prosjačenje djece veliki problem, dok samo 35% muškaraca dijeli tu percepciju, uz prisutnost 5% muškaraca koji ne prepoznaju prosjačenje, kao i značajan broj ispitanika koji se ne žele izjasniti. U Travniku, percepcije su manje jasne, s 12% žena i 11% muškaraca koji smatraju prosjačenje velikim problemom, dok 18% žena i 23% muškaraca tvrde da ne postoji prosjačenje, što može sugerirati na nedostatak informacija ili različite socijalne norme. U Kakanju, percepcije su izražene, s 58% žena koje smatraju prosjačenje djece velikim problemom, dok 37% muškaraca dijeli tu zabrinutost, što ukazuje na prepoznavanje problema bez obzira na pol. Donji Vakuf pokazuje slične trendove, s 50% žena i 38% muškaraca koji veruju da je prosjačenje veliki problem, ali i s većim procentom muškaraca (8%) koji ga smatraju manjim problemom, što može ukazivati na različite percepcije rizika između polova. Ove razlike u percepcijama sugeriraju potrebu za ciljanom edukacijom i podizanje svijesti o problemu, kao i važnost uključivanja svih članova zajednice u pronalaženje rješenja.

3.4.2. Percepcija prisilnog prosjačenja djece i žena oblika trgovine ljudima

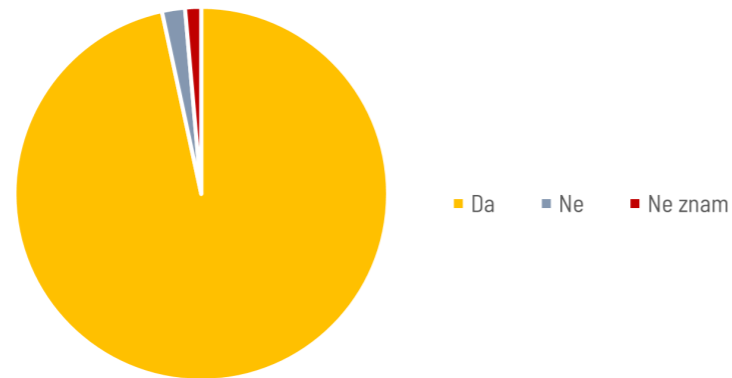
Istraživanje o percepciji prisilnog prosjačenja djece i žena kao oblika trgovine ljudima među ispitanicima iz četiri romske zajednice pokazuje značajnu varijabilnost. Većina ispitanika prepoznaje prosjačenje kao ozbiljan problem, ali postoji značajna razlika u stepenu saglasnosti među lokalnim zajednicama, što može biti povezano s različitim nivoima svijesti, informisanosti, kao i socio-ekonomskim i kulturnim faktorima specifičnim za svaku zajednicu.

U **Kakanju**, 93% ispitanika vjeruje da je prosjačenje djece i žena oblik trgovine ljudima, dok se samo 3% ne slaže s tim stavom. Ova visoka stopa saglasnosti može biti rezultat dugotrajne izloženosti ovom problemu, što je vjerovatno doprinjelo povećanju svijesti o ovom pitanju. Pet ispitanika je odabralo opciju "ne znam/ne želim odgovoriti", što može ukazivati na određeni nivo nesigurnosti ili nevoljkosti da se izrazi stav o ovoj osjetljivoj temi.

Grafikon 6. Razumijevanje prosjačenja djece i žena kao oblika trgovine ljudima u Kakanju

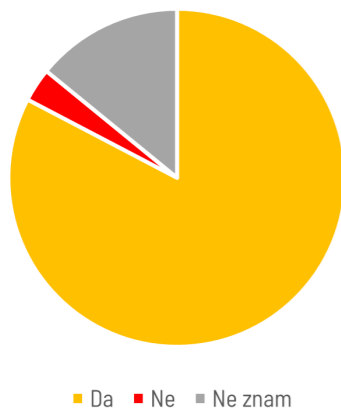
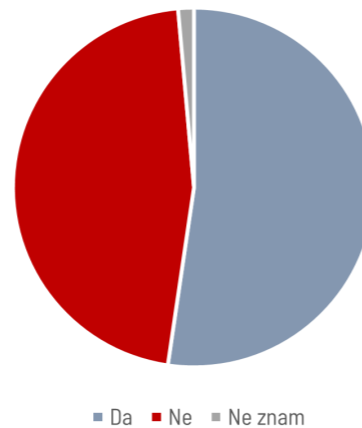
Grafikon 7. Razumijevanje prosjačenja djece i žena kao oblika trgovine ljudima u D. Vakuf

Sličan obrazac uočava se u **Donjem Vakufu**, gdje 97% ispitanika prepoznaje prosjačenje kao oblik trgovine ljudima. Samo dva ispitanika su se izjasnila da se ne slažu s ovim stavom, dok je jedan ispitanik bio neodlučan. Ovi podaci ukazuju na gotovo univerzalno prepoznavanje prosjačenja kao oblika eksploatacije u ovoj zajednici, što može biti povezano s lokalnim specifičnostima i većom izloženošću javnih diskursa o trgovini ljudima.

Nasuprot tome, **Travnik** pokazuje značajnu podjelu mišljenja. Ovdje 52% ispitanika prepoznaje prosjačenje kao oblik trgovine ljudima, dok čak 46% ispitanika smatra da to nije slučaj. Ova relativno velika podjela mišljenja može ukazivati na manju informisanost ili različite interpretacije pojma trgovine ljudima u ovoj romskoj zajednici, kao i na moguće kulturne faktore koji utiču na percepciju eksploatacije.

Grafikon 8. Razumijevanje prosjačenja djece i žena kao oblika trgovine ljudima u Travniku

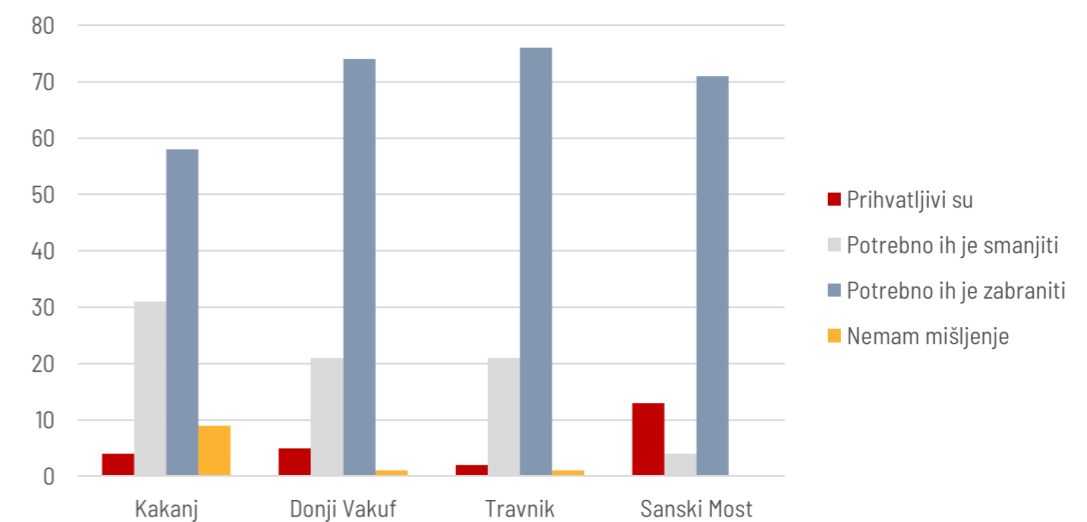
Grafikon 9. Razumijevanje prosjačenja djece i žena kao oblika trgovine ljudima u Sanskom Mostu

U **Sanskom Mostu**, većina ispitanika (82%) također prepoznaje prosjačenje djece i žena kao oblik trgovine ljudima, dok je mali broj (4 ispitanika) izabrao negativan odgovor. Međutim, značajan procenat ispitanika (14%) nije želio odgovoriti na ovo pitanje, što može ukazivati na određenu rezervisanost ili strah od iznošenja mišljenja o ovoj osjetljivoj temi, što bi moglo biti posljedica specifičnog lokalnog konteksta ili nedovoljne informisanosti.

3.4.3. Percepcija dječjih brakova u romskim zajednicama

Istraživanje o percepciji dječjih brakova u romskim zajednicama pokazuje da većina ispitanika smatra ovu praksu štetnom te izražava podršku njenoj zabrani. Ipak, postoji i manjinska grupa koja je ili indiferentna prema ovom problemu ili ga smatra prihvatljivim, što ukazuje na potrebu za intenzivnijim radom na podizanju svijesti o posljedicama dječjih brakova, posebno unutar zajednica gdje je takva praksa ukorijenjena.

Grafikon 10. Stavovo prema tzv. "dječijim" brakovima, po lokacijama

U općini Kakanj, 58% ispitanika izričito podržava zabranu dječjih brakova, dok 31% smatra da bi trebalo smanjiti njihovu učestalost. Međutim, postoji i manji broj ispitanika (4) koji dječije brakove smatraju prihvatljivim, dok 9 ispitanika nije zauzelo jasan stav o ovom pitanju. Ovi podaci ukazuju na značajan nivo svijesti o štetnosti dječjih brakova, ali i na prisutnost dijela zajednice koji ili podržava ili nije odlučan u vezi s ovim problemom.

Slično stanje je evidentno u Gornjem Vakufu, gdje 74% ispitanika podržava zabranu dječjih brakova, a 21% smatra da bi ih trebalo smanjiti. Pet ispitanika označilo je dječije brakove kao prihvatljive, dok jedan ispitanik nije imao mišljenje. Ovi rezultati potvrđuju značajan konsenzus o potrebi regulisanja ove prakse, ali također ukazuju na postojanje manjine koja takve brakove vidi kao društveno prihvatljive, što naglašava potrebu za daljnjim radom na edukaciji o posljedicama dječjih brakova.

U Travniku, rezultati su slični, s 76% ispitanika koji smatraju da bi dječiji brakovi trebali biti zabranjeni, dok 21% zagovara smanjenje te prakse. Manji broj ispitanika (2) smatra dječije brakove prihvatljivim, a jedan ispitanik nema jasno definisan stav. Ovaj visoki nivo podrške zabrani dječjih brakova u Travniku odražava povećanu svijest o njihovoj štetnosti, dok manji broj ispitanika koji ih smatra prihvatljivim sugerise da još uvijek postoje tradicionalni obrasci razmišljanja unutar zajednice.

U Sanskom Mostu, 71% ispitanika podržava zabranu dječjih brakova, dok 4% smatra da bi trebalo smanjiti njihovu učestalost. Međutim, zabrinjavajući je podatak da 13 ispitanika smatra dječije brakove prihvatljivim, što je značajno više u poređenju s drugim zajednicama. Dodatno, 12 ispitanika nije zauzelo stav o ovom pitanju. Ovi rezultati suger-

iraju postojanje dubljih kulturnih i društvenih faktora koji podržavaju praksu dječjih brakova u ovoj zajednici, te ukazuju na potrebu za ciljanom edukacijom i preventivnim aktivnostima kako bi se promijenile ukorijenjene percepcije i praksa.

Rodna analiza percepcije dječjih brakova kod romske populacije

Rodna analiza percepcije dječjih brakova u romskim zajednicama otkriva razlike u stavovima između žena i muškaraca, s većinom ispitanika koji prepoznaju štetnost ove prakse. U Sanskom Mostu, većina žena (49) smatra da bi dječiji brakovi trebali biti zabranjeni, dok 5 njih smatra da ih treba smanjiti, što implicira podršku za regulisanje ove prakse, dok samo 1 žena smatra da su dječiji brakovi prihvatljivi. Muškarci također izražavaju slične stavove, s 22 koji smatraju da treba zabraniti dječije brakove, 18 koji smatraju da ih treba smanjiti, i 4 koji ih smatraju prihvatljivim. U Kaknju, 30 žena zagovara zabranu, 27 smatra da ih treba smanjiti, dok 1 žena misli da su prihvatljivi. Kod muškaraca, 22 su za zabranu, 13 za smanjenje, a 1 smatra da su prihvatljivi, dok 6 ispitanika nema jasno mišljenje. U Travniku, žene i muškarci imaju slične stavove, pri čemu 37 žena i 36 muškaraca smatra da bi dječiji brakovi trebali biti zabranjeni, dok 14 žena i 8 muškaraca smatra da ih treba smanjiti, a samo 1 žena i 1 muškarac ih smatraju prihvatljivima.

Ipak, 110 ispitanika iz uzorka, od kojih 57 žena, smatra da bi dječiji brakovi trebali biti smanjeni ili su prihvatljivi. Ovakav rezultat pokazuje da skoro jedna trećina ispitanika zadržava stavove koji se mogu smatrati prihvatljivim prema ovom štetnom obliku, što ukazuje na potrebu za daljnjim radom na podizanju svijesti o ovoj problematici i promovisanju stavova koji podržavaju zabranu i smanjenje dječijih brakova. Ova analiza naglašava hitnost integracije edukativnih programa i zajedničkih inicijativa usmjerenih na prevenciju dječijih brakova, kako bi osigurao zaštitu djece i podstakla promjena u društvenim normama unutar romskih zajednica.

3.4.4. Prisutnost sakupljanja sekundarnih sirovina među djecom u romskim zajednicama

Istraživanje je pokazalo da sakupljanje sekundarnih sirovina, kao što su metal, papir i plastika, predstavlja čestu pojavu među djecom u romskim zajednicama. Ova praksa može imati ozbiljne posljedice po njihov fizički i emocionalni razvoj.

U Kaknju, čak 97% ispitanika izjavilo je da su primijetili djecu koja se bave sakupljanjem sekundarnih sirovina. Samo dvoje ispitanika nije primijetilo ovu praksu, dok je jedan ispitanik odbio odgovoriti. Ovi rezultati jasno sugeriraju da je sakupljanje sekundarnih sirovina veoma rasprostranjeno u ovoj romskoj zajednici, što zahtijeva hitnu pažnju kako bi se spriječile daljnje štetne posljedice po djecu uključenu u ovaj oblik radne eksploatacije.

Slično stanje primijećeno je i u Donjem Vakufu, gdje 83% ispitanika navodi da su svjedočili sakupljanju sekundarnih sirovina od strane djece. Dok 9% ispitanika tvrdi da takvih slučajeva nema, 8% ispitanika nije imalo mišljenje. Ova situacija jasno pokazuje prisutnost radne eksploatacije djece, što može imati dugoročne posljedice na njihovo obrazovanje i zdravlje.

U Travniku je sakupljanje sekundarnih sirovina manje rasprostranjeno u odnosu na druge općine, ali je i dalje prisut-

no, s 66% ispitanika koji su primijetili djecu u ovim aktivnostima. S druge strane, 34% ispitanika izjavilo je da nisu primijetili ovu pojavu, što može ukazivati na varijacije unutar različitih dijelova općine ili na moguće prikrivanje ove prakse.

U Sanskom Mostu, 79% ispitanika potvrdilo je postojanje dječijeg sakupljanja sekundarnih sirovina, dok je 9% izjavilo da ne postoji takva praksa, a 12% nije imalo mišljenje. Ovi podaci ukazuju na značajnu prisutnost ovog oblika dječijeg rada, koji, iako može izgledati kao bezopasna aktivnost, zapravo predstavlja oblik radne eksploatacije.

3.4.5. Učestalost prikupljanja sekundarnih sirovina među romskom djecom

Analizom učestalosti sakupljanja sekundarnih sirovina od strane djece, uočavamo značajne razlike između zajednica, ali i zajedničke obrasce koji pokazuju da je ova aktivnost postala gotovo svakodnevna obaveza za mnogu djecu. Ova situacija nesumnjivo predstavlja oblik radne eksploatacije, uz zanemarivanje prava djece na obrazovanje i sigurno djetinjstvo.

U Kaknju, 59% djece sakuplja sekundarne sirovine svakodnevno, dok 31% to čini nekoliko puta sedmično. Ovi podaci ukazuju na to da gotovo 90% djece u Kaknju redovno učestvuje u ovoj aktivnosti, što naglašava visoku razinu radne eksploatacije.

U Donjem Vakufu, 37% djece sakuplja sirovine svaki dan, dok 28% to radi nekoliko puta sedmično. Iako je postotak djece koja svakodnevno sakupljaju sirovine manji u odnosu na Kakanj, radna eksploatacija i dalje ostaje prisutna.

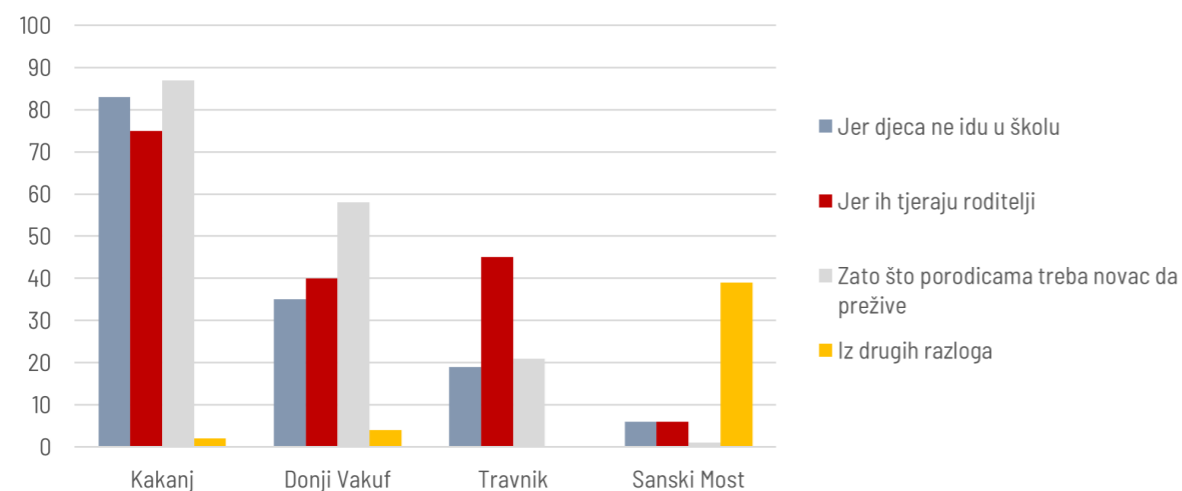
U Travniku, 32% djece obavlja ovu aktivnost svaki dan, dok 22% to čini nekoliko puta sedmično, što također potvrđuje značajnu učestalost rada djece u ovoj općini.

S druge strane, u Sanskom Mostu, sakupljanje sekundarnih sirovina je rjeđe, s samo 5% djece koja to rade svakodnevno. Većina ispitanika (40%) navodi da djeca u njihovoj sredini ne učestvuju u ovim aktivnostima. Ovaj rezultat može ukazivati na lokalne socio-ekonomske specifičnosti koje su doprinijele smanjenju ove pojave.

3.4.6. Uzroci učešće djece u sakupljanju sekundarnih sirovina

Razlozi koje su ispitanici naveli za učešće djece u sakupljanju sekundarnih sirovina ukazuju na duboko ukorijenjene socio-ekonomske probleme unutar romskih zajednica, pri čemu su posebno izraženi problemi siromaštva, roditeljske prisile i nedostatka obrazovanja.

Grafikon 11. Razlozi za učešće djece u sakupljanju sekundarnih sirovina u romskoj zajednici

U Kaknju, 87 ispitanika ističe da djeca rade jer porodici treba novac za preživljavanje, dok 83 ispitanika navodi da djeca ne idu u školu. Također, 73 ispitanika navodi da roditelji prisiljavaju djecu na rad. Ovi rezultati pokazuju da sakupljanje sirovina često proističe iz siromaštva i neuključenosti djece u obrazovni sistem, što dodatno otežava rješavanje ovog problema.

U općini Donji Vakuf, 58 ispitanika naglašava da djeca rade zbog ekonomskih potreba porodice, dok 40 njih navodi roditeljsku prisilu, a 35 ispitanika smatra da djeca ne idu u školu. Ove brojke potvrđuju da je ekonomska nužda glavni faktor koji tjera djecu na rad.

U Travniku, najveći broj ispitanika, njih 45, ističe da roditelji tjeraju djecu na rad, što sugerira da je u ovoj zajednici roditeljska prisila dominantniji faktor u odnosu na ekonomske razloge ili neuključenost djece u školu.

U Sanskom Mostu, 6 ispitanika navodi da djeca ne idu u školu, a toliko ispitanika smatra da roditelji prisiljavaju djecu na rad. Zanimljivo je da samo jedan ispitanik smatra da je rad rezultat ekonomske nužde, što ukazuje na potencijalno drugačiji socio-ekonomski kontekst u ovoj općini u odnosu na druge.

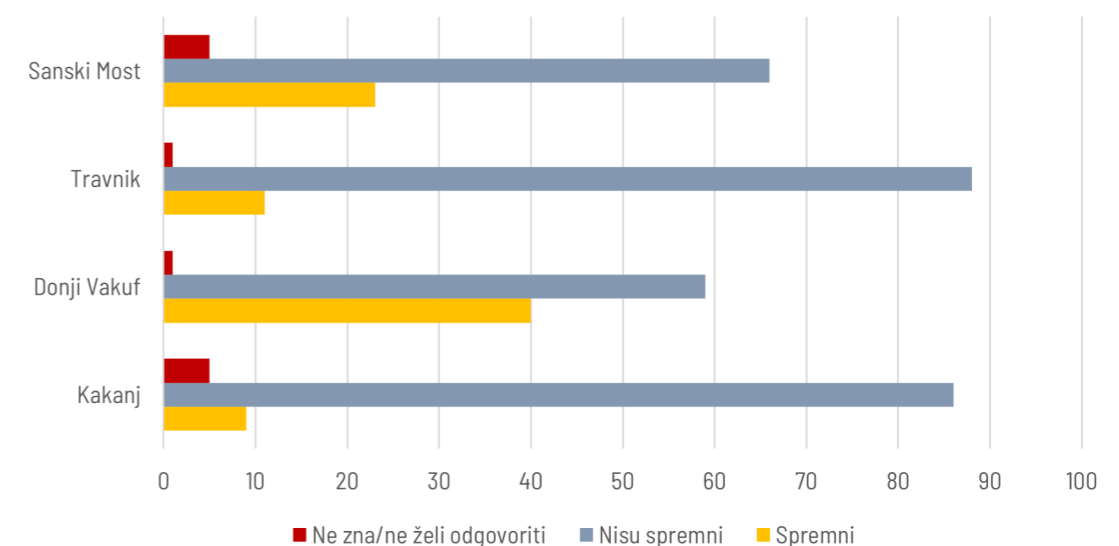
Analiza percepcije sakupljanja sekundarnih sirovina među djecom u romskim zajednicama otkriva alarmantne trendove koji zahtijevaju hitnu pažnju. Visoki postotak ispitanika u svim istraživanim zajednicama ukazuje na raširenost ove prakse, što može ozbiljno ugroziti fizički i emocionalni razvoj djece. Ovi rezultati naglašavaju potrebu za hitnim mjerama koje će osigurati zaštitu djece od radne eksploatacije. Potrebno je implementirati strategije za podizanje svijesti o štetnosti ovih praksi i promovirati pristup obrazovanju kao ključno pravo svakog djeteta. Također, važno je raditi na unapređenju socio-ekonomskih uslova u ovim zajednicama kako bi se smanjila potreba za radom djece i osiguralo sigurno i podržavajuće okruženje za njihov razvoj.

3.5. Prijavljivanje slučajeva trgovine ljudima

3.5.1. Spremnost članova romske zajednice na prijavljivanje slučajeva trgovine ljudima

Prema mišljenju ispitanika, postoji zabrinjavajuća nespremnost članova romskih zajednica u analiziranim općinama da prijave slučajeve trgovine ljudima. Najveći otpor prijavljivanju, prema ispitanicima, primijećen je u Travniku i Kaknju, gdje 88% i 86% ispitanika smatra da njihovi sugrađani nisu spremni prijaviti takve slučajeve. Slični trendovi zabilježeni su u Sanskom Mostu (66%) i Donjem Vakufu (59%). Ovi podaci ukazuju na raširen strah i pasivnost unutar zajednica, što ozbiljno otežava borbu protiv trgovine ljudima.

Grafikon 12. Spremnost romske zajednice na prijavljivanje slučajeva trgovine ljudima

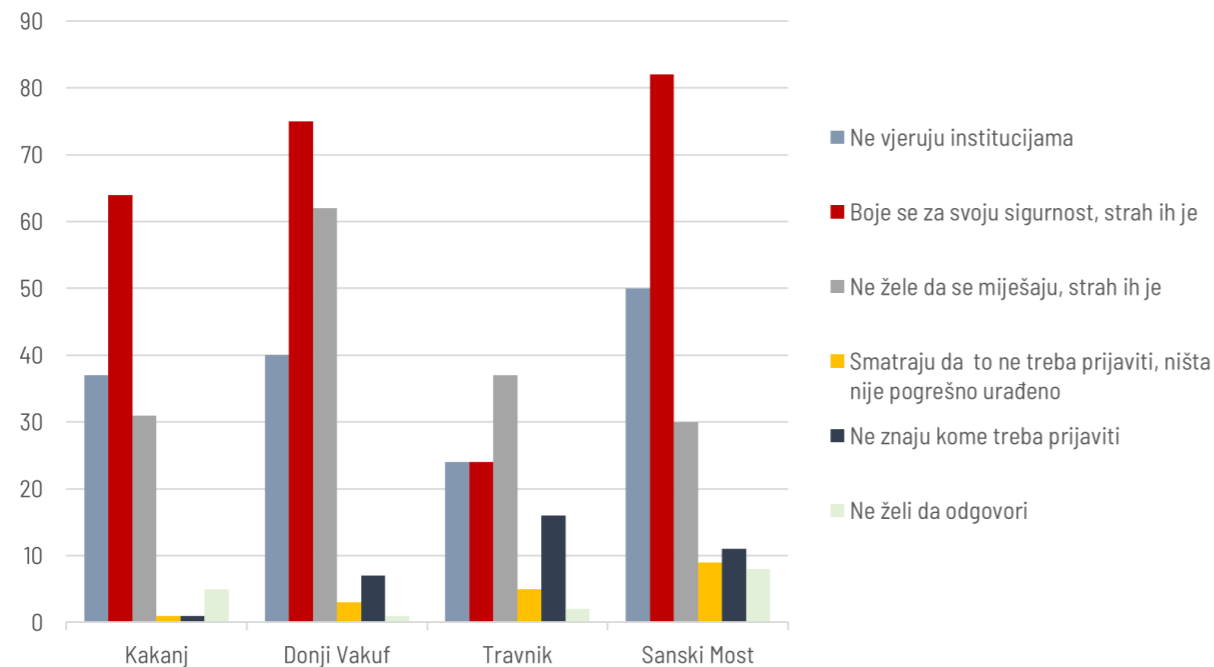

3.5.2. Razlozi za neprijavlivanje slučajeva trgovine ljudima od strane članova zajednice

Razlozi za nespremnost stanovnika da prijave slučajeve prisilnog prosjačenja djece, maloljetničkih brakova, ili drugih oblika trgovine ljudima, prema mišljenju ispitanika, uveliko su povezani s duboko ukorijenjenim strahom za ličnu sigurnost i nepovjerenjem u institucije. Ovi problemi su posebno izraženi u zajednici poput Kaknja, gdje 64 ispitanika ističe strah za vlastitu sigurnost, te u Sanskom Mostu, gdje isti razlog navodi čak 82 ispitanika. Nepovjerenje u efikasnost institucija također predstavlja značajnu prepreku, s 50 ispitanika u Sanskom Mostu i 40 u Donjem Vakufu koji smatraju da nadležne institucije ne bi adekvatno postupile po njihovim prijavama.

Grafikon 13. Percepcija ispitanika o razlozi neprijavlivanja slučajeva trgovine ljudima u romskoj zajednici, po lokacijama

Pored toga, postoji značajan broj ispitanika koji smatra da se članovi romske zajednice ne žele miješati u slučajeve trgovine ljudima, što je izraženo u Donjem Vakufu (62 ispitanika) i Travniku (37 ispitanika), gdje se ovakvi problemi često doživljavaju kao privatne stvari. Ovaj stav ukazuje na nizak nivo svijesti o ozbiljnosti trgovine ljudima i potrebi društvene odgovornosti u njenom suzbijanju.

Posebno zabrinjava činjenica da određeni broj ispitanika smatra da njihovi sugrađani ne vide ništa loše u trgovini ljudima. Takvo mišljenje zabilježeno je kod 5 ispitanika u Travniku i 9 u Sanskom Mostu, što ukazuje na ozbiljan nedostatak edukacije i razumijevanja problema trgovine ljudima.

Ovi podaci jasno ukazuju na postojanje ključnih prepreka u borbi protiv trgovine ljudima, uključujući strah, nepovjerenje u institucije, nedostatak svijesti i neadekvatnu edukaciju. Da bi se ove prepreke prevazišle, potrebno je uvesti integrisane strategije koje će jačati povjerenje u sistem, povećati sigurnost za one koji prijavljuju ovakve slučajeve, te kontinuirano podizati svijest o ozbiljnosti trgovine ljudima.

3.5.3. Spremnost ispitanika na prijavu slučajeva trgovine ljudima

Većina ispitanika iz četiri zajednice – Kakanja, Donjeg Vakufa, Travnika i Sanskog Mosta – navodi da bi oni prijavili slučaj trgovine ljudima ukoliko bi bili svjedoci takve situacije. Najviši postotak spremnosti da prijave slučaj zabilježen je kod ispitanika u Travniku (96%), dok u Sanskom Mostu 59% ispitanika izjavljuje da bi to učinili, što je najniži rezultat među analiziranim općinama. S druge strane, u svim općinama postoji manji broj ispitanika koji nisu sigurni ili ne bi prijavili trgovinu ljudima – najviše u Sanskom Mostu (25% ne znam).

“Prijavila sam jedan slučaj, ženu s dvoje male djece, išla je policija i socijalno na teren, ali nakon par dana ona je opet na ulici.”

“Prijavila sam slučaj prosjačenja djece Centru za socijalni rad i prodaju djece, ali ništa nije poduzeto. Rekli su mi džaba prijavljuješ, ne možemo ništa.”

3.5.4. Preferirani kanali za prijavu trgovine djecom

Većina ispitanika u svim zajednicama ističe da bi prijavili eksploataciju djece policiji, pozivom na broj 122. U Sanskom Mostu, 60% ispitanika izjavljuje da bi koristili ovaj način prijave, dok je u Travniku taj postotak nešto niži (40%). Također, značajan broj ispitanika iz Sanskog Mosta (58%) izabrao bi prijavu direktno u policijskoj stanici.

Zanimljivo je primijetiti da u Travniku značajan broj ispitanika (55%) preferira prijavu Centru za socijalni rad (CSR), dok je ta opcija manje zastupljena u Kaknju i Donjem Vakufu. Udruženja koja djeluju u naseljima također su spomenuta kao mogući kanal prijave, posebno u Kaknju (38%) i Travniku (19%), dok u Donjem Vakufu i Sanskom Mostu ovaj kanal prijave skoro nije prisutan.

Rezultati ukazuju na relativno visok nivo svijesti o važnosti prijavljivanja trgovine ljudima, ali i na varijacije u preferiranim kanalima za prijavu između različitih općina. Policija i centar za socijalni rad se izdvajaju kao najpouzdanije institucije za prijavu, što naglašava potrebu za daljnjim jačanjem povjerenja u ove institucije i širenjem informacija o tome gdje i kako prijaviti ovakve slučajeve.

3.5.5. Efikasnost policije i centra za socijalni rad u postupanju po prijavama trgovine ljudima

Stavovi ispitanika o postupanju policije i Centra za socijalni rad (CSR) u vezi s prijavama trgovine ljudima značajno variraju među romskim zajednicama, što ukazuje na različite nivoe povjerenja u ove institucije i njihove kapacitete u rješavanju ovakvih slučajeva. U Kaknju, većina ispitanika (77%) smatra da policija i CSR ne postupaju adekvatno, dok samo 18% vjeruje da ispunjavaju očekivanja. Ovaj visok nivo nezadovoljstva sugerira ozbiljan nedostatak povjerenja u lokalne institucije, što može biti posljedica loših iskustava, nedostatka resursa ili neefikasnih procedura. U Donjem Vakufu situacija je pozitivnija, gdje 67% ispitanika smatra da institucije adekvatno postupaju, iako 30% izražava sumnju u njihovu efikasnost. U Travniku povjerenje u policiju i CSR je relativno visoko, s 83% ispitanika koji

vjeruju da institucije adekvatno rješavaju prijave trgovine ljudima. Nasuprot tome, u Sanskom Mostu 45% ispitanika smatra da postupci nisu adekvatni, dok 50% nije sigurno, a samo 5% pokazuje povjerenje u rad ovih institucija. Ovi rezultati ukazuju na ozbiljne izazove u percepciji rada institucija, posebno u smislu transparentnosti i komunikacije s javnošću.

3.5.6. Ključne aktivnosti za borbu protiv trgovine ljudima u romskim zajednicama

Nalazi istraživanja ukazuju na različite stavove i pristupe unutar pojedinih zajednica u pogledu suzbijanja trgovine ljudima, što se ogleda u sljedećim aspektima:

- **Edukacija u školama:** U Donjem Vakufu, 76% ispitanika smatra da je neophodno intenzivirati rad s djecom u školama kako bi se prevenirala trgovina ljudima. Iako postoji podrška ovoj ideji i u Kaknju (36%) te Sanskom Mostu (56%), rezultati ukazuju na varijacije u prepoznavanju važnosti obrazovanja u borbi protiv trgovine ljudima među različitim zajednicama.
- **Kaznena politika:** U Donjem Vakufu (95%) i Sanskom Mostu (72%), velika većina ispitanika podržava strože kazne za počinitelje trgovine ljudima, dok je ta podrška manje izražena u Kaknju (53%) i Travniku (14%). Ovi rezultati reflektiraju različite stavove prema pravosudnim mjerama u rješavanju ovog problema.
- **Podizanje svijesti:** Značajan broj ispitanika u Sanskom Mostu (60%), Kaknju (55%) i Donjem Vakufu (47%) ukazuje na potrebu za većim medijskim angažmanom i javnim diskursom o trgovini ljudima. Ovi podaci naglašavaju potrebu za jačim medijskim prisustvom u cilju edukacije i podizanja svijesti o ovom ozbiljnom pitanju.
- **Institucionalna saradnja:** U Travniku (63%) i Donjem Vakufu (61%), značajan broj ispitanika naglašava važnost poboljšane saradnje između policije, škola i Centra za socijalni rad. Ovaj nalaz ukazuje na potrebu za koordiniranim djelovanjem relevantnih institucija kako bi se omogućio efikasniji odgovor na slučajeve trgovine ljudima.

Zaključno, rezultati istraživanja ističu različite prioritete među zajednicama, od obrazovanja i strožih kaznenih mjera do potrebe za većim podizanjem svijesti i institucionalnom koordinacijom, što odražava specifične izazove s kojima se svaka zajednica suočava u borbi protiv trgovine ljudima.

Zabrinjavajuća je percepcija nespremnosti članova zajednice da prijave slučajeve trgovine ljudima, posebno u Travniku i Kaknju, koja proističe iz straha za ličnu sigurnost i nepovjerenja prema institucijama. Iako većina ispitanika izražava spremnost da prijavi takve situacije, postoji varijacija u preferiranim kanalima za prijavu; policija i Centar za socijalni rad su najčešće navedeni, ali im se ne vjeruje u svim zajednicama. Ovi nalazi ističu potrebu za edukacijom u školama, strožim kaznenim, podizanjem svijesti putem medija i jačanjem saradnje među institucijama..

4. ZAKLJUČAK I PREPORUKE

4.1. Zaključak

Istraživanje o trgovini ljudima u analiziranim općinama pruža sveobuhvatan pregled postojećih stavova, ponašanja i izazova u vezi sa ovim problemom, kao i preporuka za unapređenje postojećeg stanja. Rezultati istraživanja su analizirani kroz četiri ključna segmenta: (1) poznavanje fenomena trgovine ljudima, (2) stavovi o prijavi i institucionalnim odgovorima, (3) spremnost za prijavu, i (4) preporučene aktivnosti za suzbijanje trgovine ljudima.

Istraživanje je pokazalo da postoji nedostatak sveobuhvatnog razumijevanja i svijesti o trgovini ljudima u analiziranim zajednicama. Uočena je značajna razlika u razinama informiranosti među općinama, pri čemu su općine sa većim nivoom obrazovanja i pristupom informacijama pokazale bolju svijest o ovom pitanju. Ovi nalazi ukazuju na potrebu za kontinuiranom edukacijom o prirodi i posljedicama trgovine ljudima, kako bi se povećala opća svijest i razumijevanje ovog ozbiljnog problema.

Stavovi ispitanika o prijavi slučajeva trgovine ljudima i efikasnosti lokalnih institucija su različiti među analiziranim općinama. Uočeno je da značajan broj ispitanika ne vjeruje da će institucije adekvatno postupiti s prijavama, a prisutan je i strah za ličnu sigurnost. Ovi nalazi ukazuju na potrebu za jačanjem kapaciteta i transparentnosti institucija, te poboljšanjem njihovog odnosa prema prijavama i zaštiti prijavitelja.

Većina ispitanika pokazuje spremnost za prijavu slučajeva trgovine ljudima, ali postoji značajna varijacija među općinama. Najviša spremnost je zabilježena u Travniku, dok je u Sanskom Mostu ona relativno niska. Ova varijacija ukazuje na potrebu za unapređenjem informacija i resursa dostupnih građanima, kako bi se povećala spremnost za prijavu i aktivno sudjelovanje u prevenciji trgovine ljudima.

Preporuke za borbu protiv trgovine ljudima uključuju jačanje edukacije u školama, strože kazne za počinitelje, povećanje medijske izloženosti i javne rasprave, te poboljšanje koordinacije između ključnih institucija kao što su policija i Centar za socijalni rad. Ove aktivnosti su ključne za poboljšanje prevencije i reakcije na slučajeve trgovine ljudima, te za izgradnju učinkovitijeg i informiranijeg društva.

Kombinacija ovih nalaza ukazuje na potrebu za sveobuhvatnim pristupom koji uključuje obrazovanje, poboljšanje rada institucija, i aktivno uključivanje zajednica u borbu protiv trgovine ljudima. Implementacija preporuka može značajno unaprijediti odgovore na trgovinu ljudima i doprinijeti većoj zaštiti potencijalnih žrtava.

4.2. Preporuke

Povećanje edukacije i podizanje svijesti u romskim zajednicama predstavljaju ključne korake u borbi protiv trgovine ljudima. Implementacija specifičnih obrazovnih programa u školama, koji se fokusiraju na prepoznavanje i prevenciju trgovine ljudima, treba biti prioritet. Osiguranje da djeca iz romskih zajednica redovno pohađaju školu od osnovnog do srednjeg obrazovanja može značajno smanjiti rizik od trgovine ljudima. Programi podrške koji uključuju mentorstvo i pomoć pri školovanju mogu pomoći u prevenciji napuštanja škole i uključivanju djece u obrazovni sistem.

Osiguranje povećane sigurnosti za prijavitelje također je od suštinskog značaja. Uvođenje sigurnosnih mjera za zaštitu identiteta romskih prijavitelja, uključujući anonimne kanale za prijavu i podršku, može značajno poboljšati broj prijava i povjerenje u sistem. Razvoj programa podrške za romske prijavitelje, koji uključuju pravne savjete, psihološku pomoć i sigurno smještanje ako je potrebno, pružit će dodatnu sigurnost i ohrabrenje za prijavu slučajeva trgovine ljudima.

Unapređenje institucionalne koordinacije i saradnje unutar romskih zajednica može poboljšati efikasnost u identifikaciji i pomoći žrtvama. Uspostavljanje partnerstava i redovnih sastanaka između lokalnih vlasti, policije, centra za socijalni rad i romskih nevladinih organizacija pomoći će u boljoj koordinaciji i bržem odgovoru na prijave. Takođe, jačanje koordinacije između terenskih radnika i institucija osigurat će efikasnije pružanje pomoći i resursa romskim zajednicama.

Podizanje svijesti i prevencija kroz medije specifične za romske zajednice mogu imati značajan uticaj. Razvoj medijskih kampanja koje su prilagođene romskim zajednicama, koristeći jezik i kulturne reference koje su razumljive i relevantne, pomoći će u informiranju i obrazovanju stanovništva o trgovini ljudima. Distribucija edukativnih materijala na jeziku romskih zajednica, uključujući postere, brošure i informacije putem radija ili lokalnih zajednica, dodatno će doprineti podizanju svijesti o ovom problemu.

Implementacija strožih kazni za počinitelje trgovine ljudima, uz jasno komuniciranje ovih kazni romskim zajednicama, može stvoriti odvraćajući efekat i pružiti pravdu za žrtve. Praćenje i evaluacija primjene kaznenih sankcija osiguravaju njihovu efikasnost i doprinos borbi protiv trgovine ljudima.

Povećanje pristupa obrazovanju i sprečavanje ranih brakova: Ključni element u prevenciji trgovine ljudima unutar romskih zajednica je povećanje pristupa obrazovanju i sprečavanje ranih brakova. Uvođenje programa koji podržavaju upis i redovno pohađanje škole od strane djece iz romskih zajednica može smanjiti rizik od trgovine ljudima. Takođe, preporučuje se donošenje i provođenje porodičnog zakona koji bi zabranio sklapanje formalnih brakova prije 18. godine, što bi pomoglo u zaštiti maloljetnih djevojaka i smanjenju mogućnosti njihove eksploatacije. Takvi zakoni trebaju biti popraćeni edukativnim kampanjama i podrškom romskim porodicama kako bi se promijenili tradicionalni stavovi koji podržavaju rane brakove.

Edukacija roditelja i članova romskih zajednica o opasnostima trgovine ljudima i načinima zaštite njihove djece predstavlja ključan aspekt prevencije. Organizacija edukativnih sesija za ove grupe može povećati njihovu svijest i pripremljenost. Takođe, izgradnja kapaciteta lokalnih romskih organizacija kroz obuku i resurse može poboljšati njihovu sposobnost da se bore protiv trgovine ljudima i pružaju pomoć žrtvama.

Primjena ovih preporuka može značajno unaprijediti prevenciju i borbu protiv trgovine ljudima unutar romskih zajednica, poboljšati zaštitu potencijalnih žrtava i ojačati mrežu podrške specifičnu za njihove potrebe.

ISTRAŽIVANJE
O PERCEPCIJI I STAVOVIMA
ROMSKE POPULACIJE
O TRGOVINI LJUDIMA